

Voor een synodale Kerk
communio | participatio | missio

**16e GEWONE ALGEMENE VERGADERING
VAN DE BISSCHOPPENSYNODE**

Tweede sessie

(2-27 oktober 2024)

**Voor een synodale Kerk:
gemeenschap, participatie, zending**
Slotdocument

26 oktober 2024

Inhoud

Afkortingen	2
Inleiding	3
Deel I – De kern van synodaliteit	
Door de Heilige Geest geroepen tot bekering	7
De Kerk, het volk van God, sacrament van eenheid.....	7
De sacramentele wortels van het volk van God.....	9
Betekenis en dimensies van synodaliteit	11
Eenheid als harmonie.....	12
Synodale spiritualiteit.....	15
Synodaliteit als sociale profetie.....	16
Deel II – Samen in de boot	
Relationele bekering	17
Nieuwe relaties.....	17
In een veelheid van contexten	18
Charisma's, roepingen en diensttaken voor de zending.....	19
Het gewijde ambt ten dienste van de harmonie	23
Samen voor de zending.....	25
Deel III – Gooi het net uit	
Bekering van processen	27
Kerkelijke onderscheiding voor de zending	27
Structurering van besluitvormingsprocessen.....	29
Transparantie, verantwoording, evaluatie.....	31
Synodaliteit en participatieorganen	33
Deel IV – Een overvloedige vangst	
Bekering van banden	36
Geworteld en pelgrimerend.....	36
Uitwisseling van gaven.....	39
Banden voor eenheid: bisschoppenconferenties en kerkelijke assemblees	40
Het ambt van de bisschop van Rome.....	42
Deel V – Zo zend Ik jullie uit	
Een volk van missionaire leerlingen vormen	
Besluit	
Een feestmaal voor alle volkeren	50

Afkortingen

AA Tweede Vaticaanse Concilie, Decreet *Apostolicam actuositatem* (18 november 1965)
AG Tweede Vaticaanse Concilie, Decreet *Ad gentes* (7 december 1965)
CCEO *Codex canonum Ecclesiarum Orientalium* (18 oktober 1990)
CD Tweede Vaticaanse Concilie, Decreet *Christus Dominus* (28 oktober 1965)
CIC *Codex iuris canonici* (25 januari 1983)
CV Benedictus XVI, Encycliek *Caritas in veritate* (29 juni 2009)
DCF Algemeen secretariaat van de synode, *Document voor de Continentale Fase* (27 Oktober 2022)
DD Franciscus, Apostolische brief *Desiderio desideravi* (29 juni 2022)
DN Franciscus, Encycliek *Dilexit nos* (24 oktober 2024)
DV Tweede Vaticaanse Concilie, Dogmatische constitutie *Dei Verbum* (18 november 1965)
EC Franciscus: Apostolische Exhortatie *Episcopalis communio* (15 September 2018)
EG Franciscus, Apostolische exhortatie *Evangelii gaudium* (24 november 2013)
EN Paulus VI, Apostolische exhortatie *Evangelii nuntiandi* (8 december 1975)
FT Franciscus, Encycliek *Fratelli tutti* (3 oktober 2020)
GS Tweede Vaticaanse Concilie, Pastorale constitutie *Gaudium et spes* (7 december 1965)
ITC Internationale Theologische Commissie, *Synodaliteit in het leven en de zending van de Kerk* (2 maart 2018)
LG Tweede Vaticaanse Concilie, Dogmatische constitutie *Lumen gentium* (21 november 1964)
LS Franciscus, Encycliek *Laudato si'* (24 mei 2015)
MC Paulus VI, Apostolische exhortatie *Marialis cultus* (2 februari 1974)
NMI Johannes Paulus II, Apostolische brief *Novo millennio ineunte* (6 januari 2001)
PE Franciscus, Apostolische constitutie *Praedicate Evangelium* (19 maart 2022)
SC Tweede Vaticaanse Concilie, Constitutie *Sacrosanctum Concilium* (4 december 1963)
SR 16^e Gewone Algemene Vergadering van de Bisschoppensynode, *Syntheserapport* (28 oktober 2023)
SRS Johannes Paulus II, Encycliek *Sollicitudo rei socialis* (30 december 1987)
UR Tweede Vaticaanse Concilie, Decreet *Unitatis redintegratio* (21 november 1964)
UUS Johannes Paulus II, Encycliek *Ut unum sint* (25 mei 1995)
WCF Algemeen secretariaat van de synode, *Voor een synodale Kerk. Gemeenschap, participatie, zending. Vergroot de ruimte voor uw tent (cf. Jes 54,2). Werkdocument voor de continentale fase* (27 oktober 2022)

Inleiding¹

Jezus kwam in hun midden staan en zei: 'Vrede zij met jullie!' Na deze woorden toonde Hij hun zijn handen en zijn zij. De leerlingen waren blij omdat ze de Heer zagen (Joh 20,19-20)

1. Elke nieuwe stap in het leven van de Kerk is een terugkeer naar de bron, een hernieuwde ervaring van de ontmoeting met de Verrezenen, zoals de leerlingen die op Paasavond in de Bovenzaal meemaakten. Zoals zij, hebben ook wij, door deel te nemen aan deze synodale assemblee, ons omgeven gevoeld door zijn barmhartigheid en aangeraakt door zijn schoonheid. Door het gesprek in de Geest aan te gaan en naar elkaar te luisteren, voelden we zijn aanwezigheid in ons midden: de aanwezigheid van Hem die, door de Heilige Geest te schenken, zijn volk voortdurend verenigt in een harmonie van verscheidenheid.

2. Als we de Verrezenen aanschouwen, herinneren we ons dat we *gedoopt zijn in zijn dood* (Rom 6,3). We zien hoe de littekens van zijn wonden, hoewel getransfigureerd door de verrijzenis, voor altijd gegrift blijven in zijn menselijkheid. Deze wonden blijven bloeden in de lichamen van vele broeders en zusters, ook door onze schuld. Onze blik op de Heer sluit ons niet af van de drama's van de geschiedenis, maar opent onze ogen voor het lijden dat ons omringt en doordringt: de door oorlog geterroriseerde gezichten van kinderen, de tranen van moeders, de verbrijzelde dromen van talloze jongeren, de helse tocht die vluchtelingen moeten afleggen, de slachtoffers van klimaatverandering en sociale onrechtvaardigheid. Hun lijden weerklonk in ons midden, niet alleen via de media, maar ook in de stemmen van velen die, samen met hun families en volk, persoonlijk betrokken zijn bij deze tragische gebeurtenissen. In de dagen dat we bijeenwaren, bleven helaas ontelbare oorlogen dood en verderf zaaien, wraakzucht aanwakkeren en het geweten verduisteren. We verenigen ons met de herhaalde oproepen van paus Franciscus voor vrede, en veroordelen de logica van geweld, haat en wraak. We zetten ons in voor dialoog, broederschap en verzoening. Authentieke en duurzame vrede is mogelijk, en samen kunnen we die opbouwen. *Vreugde en hoop, verdriet en angst van mensen van nu, vooral van armen en van hen die - hoe ook - te lijden hebben* (GS 1) zijn opnieuw de vreugde en het verdriet van ons allen, leerlingen van Christus.

3. Sinds de paus in 2021 deze synode in gang zette, hebben we een weg bewandeld waarvan we steeds meer de rijkdom en vruchtbaarheid ontdekken. We hebben aandachtig geluisterd om in de vele stemmen te onderscheiden *wat de Geest tegen de gemeenten zegt* (Apk 2,7). Het begon met een brede raadpleging van het volk van God in onze bisdommen en epararchieën, waarna nationale en continentale bijeenkomsten volgden. Dit gebeurde in een voortdurende circulaire dialoog, gestimuleerd door het algemene secretariaat van de synode door middel van synthese- en werkdocumenten. De viering van de 16e Gewone Algemene Vergadering van de Bisschoppensynode in twee sessies stelt ons nu in staat om aan de paus en aan alle Kerken verslag uit te brengen van wat we hebben beleefd en de vrucht van onze onderscheiding te delen, met het oog op een hernieuwd missionair elan. Elke fase van het proces

¹ Het *Slotdocument* van de 16e Gewone Algemene Vergadering van de Bisschoppensynode werd op 26 oktober 2024 goedgekeurd door meer dan twee derde van de aanwezige leden tijdens de 17e Algemene Congregatie. De officiële versie van de tekst is in het Italiaans. De resultaten van de stemming zijn beschikbaar op www.vatican.va De tekst is redactioneel aangepast om de taalkundige correctheid, vlotte stijl en nauwkeurigheid van de citaten te waarborgen.

toonde de wijsheid van het geloofsaanvoelen (*sensus fidei*) van het volk van God. Stap voor stap begrepen we dat de kern van de Synode 2021-2024 - *Voor een synodale Kerk: gemeenschap, participatie, zending* - een oproep is tot vreugde en vernieuwing van de Kerk, door de Heer te volgen, ons in te zetten voor zijn zending en te zoeken naar manieren om Hem trouw te zijn.

4. Die oproep steunt op onze gemeenschappelijke identiteit als gedoopten. Ze is geworteld in de diversiteit van contexten waarin de Kerk aanwezig is en vindt haar eenheid in de ene Vader, de ene Heer en de ene Geest. Ze spreekt alle gedoopten aan, zonder uitzondering: *het hele volk van God is drager van de verkondiging van het Evangelie. Daarin wordt elke gedoopte geroepen om een belangrijke speler van de zending te zijn, omdat we allemaal missionaire leerlingen zijn* (ITC, nr. 53). Zo brengt het synodale proces ons dichterbij een volledige en zichtbare eenheid van de christenen. De aanwezigheid van de afgevaardigden van andere christelijke tradities getuigde ervan. Eenheid groeit stilletjes binnen de heilige Kerk van God en is een profetie van eenheid voor de hele wereld.

5. Het hele synodale proces, geworteld in de traditie van de Kerk, vond plaats in het licht van het leergezag van het Concilie. Het Tweede Vaticaanse Concilie was als een zaadje dat gezaaid werd in de akker van de wereld en van de Kerk. Het dagelijkse leven van de gelovigen, de ervaring van de Kerken in elk volk en elke cultuur met hun vele getuigenissen van heiligheid vormden de grond waarin het zaadje ontkiemde en groeide. Ook de reflectie van theologen droeg hieraan bij. De Synode 2021-2024 blijft putten uit de energie van dat zaadje en de mogelijkheden ervan verder ontwikkelen. Het synodale proces geeft concreet vorm aan wat het Concilie heeft geleerd over de Kerk als mysterie en volk van God, geroepen tot heiligheid door een voortdurende bekering die voortvloeit uit het luisteren naar het Evangelie. In die zin is het synodale proces een echte daad van verdere receptie van het Concilie. Het verlenkt de inspiratie ervan en hernieuwt de profetische kracht ervan voor de wereld van vandaag.

6. We verbergen niet dat we vermoeidheid hebben ervaren, weerstand tegen verandering en de verleiding om onze eigen ideeën belangrijker te vinden dan het luisteren naar Gods Woord en de praktijk van onderscheiding. Toch stelt de barmhartigheid van God, de Vader vol ontferming, ons telkens in staat om onze harten te zuiveren en de weg te vervolgen. Dit hebben we erkend door de tweede sessie te beginnen met een boeteviering, waarin we vergiffenis hebben gevraagd voor onze zonden. Met schaamte hebben we onze voorbede aangeheven voor de slachtoffers van het kwaad in de wereld. Wij hebben onze zonden bij naam genoemd: tegen de vrede, de schepping, de inheemse volkeren, de migranten, de minderjarigen, de vrouwen, de armen, het luisteren en de gemeenschap. Dit heeft ons doen inzien dat synodaliteit berouw en bekering vereist. In de viering van het sacrament van Gods barmhartigheid ervaren we dat we onvoorwaardelijk geliefd zijn: de hardheid van ons hart wordt overwonnen en we openen ons voor gemeenschap. Daarom willen we een barmhartige Kerk zijn, in staat om met allen de vergeving en verzoening te delen die van God komen. Dit is pure genade: we zijn er niet de meesters van, maar slechts getuigen.

7. Van het synodale proces dat in 2021 is begonnen, hebben we de eerste vruchten al kunnen waarnemen. De meest eenvoudige, maar meest waardevolle vruchten, ontkiemen in het leven van gezinnen, parochies, verenigingen en bewegingen, kleine christelijke gemeenschappen, scholen en religieuze gemeenschappen waar de praktijk van het gesprek in

de Geest en de gemeenschappelijke onderscheiding groeit. Ook het delen van alle roepingen als gaven en de medeverantwoordelijkheid in de zending nemen toe. De ontmoeting van de *Pastors voor de Synode* (Sacrofano [Rome], 28 april - 2 mei 2024) heeft ons in staat gesteld om deze rijke ervaringen te waarderen en om ons met hernieuwde energie in te zetten voor het synodale proces. We zijn dankbaar en blij voor de stem van zoveel gemeenschappen en gelovigen die de Kerk beleven als een plaats van gastvrijheid, hoop en vreugde.

8. De eerste sessie van de synodale assemblee heeft nog andere vruchten opgeleverd. In het *Syntheserapport* werd de aandacht gevestigd op enkele thema's van groot belang voor het leven van de Kerk. Na afloop van een internationale consultatie, heeft de paus deze thema's toevertrouwd aan studiegroepen bestaande uit herders en experts van alle continenten en hen gevraagd om op een synodale wijze te werken. De domeinen van het leven en de zending van de Kerk, die dieper worden onderzocht, zijn de volgende:

1. Bepaalde aspecten van de relaties tussen de Oosterse Katholieke Kerken en de Latijnse Kerk.
2. Luisteren naar de schreeuw van de armen.
3. De zending in de digitale omgeving.
4. De herziening van de *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis* vanuit een synodaal-missionair perspectief.
5. Bepaalde theologische en canonieke vragen met betrekking tot specifieke vormen van diensttaken.
6. De herziening van documenten die de relaties regelen tussen bisschoppen, religieuzen en kerkelijke verenigingen, vanuit een synodaal-missionair perspectief.
7. Bepaalde aspecten van de figuur en het ambt van de bisschop (met name criteria voor de selectie van kandidaten voor het bisschopsambt, de rechterlijke functie van de bisschop, de aard en het verloop van de ad-liminabezoeken) vanuit een synodaal-missionair perspectief.
8. De rol van de pauselijke vertegenwoordigers vanuit een synodaal-missionair perspectief.
9. Theologische criteria en synodale methodologieën voor een gemeenschappelijke onderscheiding van controversiële leerstellingen, pastorale en ethische kwesties.
10. De receptie van de vruchten van het oecumenische traject door het volk van God.

Daarnaast is er de Commissie voor Canoniek Recht, opgericht in overleg met het Dicasterie voor Wetgevende Teksten, ter ondersteuning van de noodzakelijke vernieuwingen in de kerkelijke wetgeving. Verder is aan het Symposium van de Bisschoppenconferenties van Afrika en Madagaskar de onderscheiding toevertrouwd over de pastorale begeleiding van mensen in een polygaam huwelijk. Het werk van deze groepen en commissies werd gestart, heeft het werk van de tweede sessie verrijkt en zal de paus bijstaan in zijn pastorale en bestuurlijke keuzes.

9. Het synodale proces eindigt niet met deze assemblee van de bisschoppensynode, maar omvat ook de uitvoeringsfase. Als leden van de assemblee zien wij het als onze taak om als missionarissen van synodaliteit het synodaal proces te begeleiden in de gemeenschappen waar we vandaan komen. We vragen alle lokale Kerken om hun dagelijkse weg te vervolgen met een synodale methode van overleg en onderscheiding. We vragen hen om concrete werkwijzen en vormingstrajecten te vinden. Zo kunnen we een echte synodale bekering realiseren in de verschillende kerkelijke realiteiten (parochies, instituten van gewijd leven en sociëteiten van apostolisch leven, verenigingen van gelovigen, bisdommen, bisschoppenconferenties, groeperingen van Kerken, enz.). Er moet ook een evaluatie komen van de geboekte vooruitgang op het gebied van synodaliteit en participatie van alle gedoopten

aan het leven van de Kerk. We stellen de bisschoppenconferenties en de synodes van de Kerken *sui iuris* voor om mensen en middelen in te zetten om de groei als synodaal-missionaire Kerk te begeleiden en om contact te houden met het algemene secretariaat van de synode (zie EC 19 §§ 1 en 2). We vragen het secretariaat om te blijven waken over de synodale kwaliteit van de werkmethode van de studiegroepen.

10. Aangeboden aan de paus en de Kerken als vrucht van de 16e Algemene Vergadering van de Bisschoppensynode, bouwt dit *Slotdocument* verder op alle stappen die tot nu toe zijn gezet. Het bundelt belangrijke punten van overeenstemming die naar voren kwamen tijdens de eerste sessie, de bijdragen van de Kerken in de maanden tussen de eerste en tweede sessie, en wat vooral dankzij het gesprek in de Geest is gegroeid tijdens de tweede sessie.

11. Het *Slotdocument* drukt het besef uit dat de roeping tot zending tegelijk een roeping is tot bekering, zowel van elke particuliere Kerk en als van de Kerk als geheel, vanuit het perspectief van de Apostolische Exhortatie *Evangelii Gaudium* (cf nr. 30). Het document bestaat uit vijf delen. Het eerste deel, *Het hart van synodaliteit*, beschrijft de theologische en spirituele fundamenten die de rest van het document verhelderen en inspireren. Het herhaalt het gedeelde begrip van synodaliteit dat naar voren kwam tijdens de eerste sessie en ontwikkelt de spirituele en profetische perspectieven ervan. De bekering van gevoelens, beelden en gedachten die in ons hart leven, gaat samen met de bekering van het pastorale en missionaire handelen. Het tweede deel, *Samen in de boot*, is gewijd aan de bekering van de relaties die de christelijke gemeenschap opbouwen en vormgeven aan de zending in de verwevenheid van roepingen, charisma's en diensttaken. Het derde deel, *Gooi het net uit*, verheldert drie onlosmakelijk met elkaar verbonden praktijken: kerkelijke onderscheiding, besluitvormingsprocessen en een cultuur van transparantie, verantwoording en evaluatie. De oproep is duidelijk: missionaire transformatie kan niet zonder een dringende transformatie van onze participatieorganen. Het vierde deel, *Een overvloedige vangst*, schetst hoe we de uitwisseling van gaven en de verwevenheid van banden die ons in de Kerk verenigen, op nieuwe manieren kunnen bevorderen, in een tijd waarin de ervaring van lokale verbondenheid ingrijpend verandert. Het vijfde deel, *Zo zend Ik jullie uit*, toont de essentiële eerste stap: instaan voor vorming in missionaire synodaliteit voor het hele volk van God.

12. Dit *Slotdocument* is geïnspireerd door de Evangelieverhalen over de verrijzenis. De tocht naar het graf in de vroege ochtend van Pasen, de verschijning van de Verrezenen in de Bovenzaal en aan de oever van het meer vormden een inspiratiebron voor onze onderscheiding en voedden onze dialoog. We hebben het paasgeschenk van de Heilige Geest aangeroepen en Hem gevraagd ons te leren wat we moeten doen en ons de weg te wijzen die we samen moeten gaan. Met dit document erkent en getuigt de assemblee dat synodaliteit een constitutieve dimensie van de Kerk is en reeds deel uitmaakt van de ervaring van veel van onze gemeenschappen. Tegelijkertijd toont het document wegen om te bewandelen, praktijken om toe te passen en horizonten om te verkennen. De paus, die de Kerk bijeen heeft geroepen in synode, zal de Kerken, toevertrouwd aan de pastorale zorg van de bisschoppen, aangeven hoe de gezamenlijke weg vervolgd kan worden, gedragen door de hoop die *niet teleurstelt* (cf. Rom 5,5).

Deel I – Het hart van de synodaliteit

Door de Heilige Geest geroepen tot bekering

Vroeg op de eerste dag van de week, toen het nog donker was, kwam Maria van Magdala bij het graf. Ze liep snel weg naar Simon Petrus en de andere leerling, van wie Jezus veel hield, en zei: 'Ze hebben de Heer uit het graf weggehaald en we weten niet waar ze Hem nu neergelegd hebben' (Joh 20,1-2).

13. Op paasmorgen treffen we drie leerlingen aan: Maria van Magdala, Simon Petrus en de leerling die Jezus liefhad. Ieder van hen zoekt de Heer op een eigen manier, ieder heeft een eigen rol in de dageraad van de hoop. Maria van Magdala wordt gedreven door een liefde die haar als eerste naar het graf leidt. Omdat zij hen daartoe aanspoort, gaan ook Petrus en de geliefde leerling naar het graf. De geliefde leerling rent met jeugdige kracht en speurt met de blik van wie als eerste een intuïtie heeft. Toch laat hij de oudere leerling voorgaan, aan wie de taak van de leiding is toevertrouwd. Petrus, nog steeds gekweld door het feit dat hij de Heer heeft verloochend, wacht op de ontmoeting met de barmhartigheid waarvan hij later in de Kerk de bedienaar zal zijn. Maria blijft in de tuin. Ze hoort haar naam roepen, herkent de Heer die haar uitzendt om zijn verrijzenis te verkondigen aan de gemeenschap van de leerlingen. Daarom erkent de Kerk haar als apostel van de apostelen. Hun onderlinge afhankelijkheid belichaamt het hart van de synodaliteit.

14. De Kerk bestaat om aan de wereld te getuigen van de beslissende gebeurtenis in de geschiedenis: de verrijzenis van Jezus. De Verrezene brengt vrede in de wereld en schenkt ons de gave van zijn Geest. De levende Christus is de bron van ware vrijheid, het fundament van de hoop die niet teleurstelt. Hij is de openbaring van het ware gezicht van God en van de ultieme bestemming van de mens. De Evangelieën vertellen ons dat we, om het paasgeloof binnen te gaan en er getuige van te zijn, we onze innerlijke leegte moeten erkennen: de duisternis van angst, twijfel en zonde. Maar allen die in de duisternis de moed hebben om naar buiten te treden en op zoek te gaan, ontdekken dat zij het zijn die gezocht, bij naam geroepen, vergeven en samen met hun broeders en zusters uitgezonden worden.

De Kerk, het Volk van God, sacrament van eenheid

15. Uit de doop in de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest vloeit de identiteit van het Volk van God voort. Deze identiteit behelst de roeping tot heiligheid én de zending om alle volken uit te nodigen het geschenk van verlossing te verwelkomen (cf. Mt 28,18-19). Vanuit de doop, waarin Christus ons met zichzelf bekleedt (cf. Gal 3,27) en ons door de Geest doet herboren worden (cf. Joh 3,5-6) als kinderen van God, ontstaat zo de synodaal-missionaire Kerk. Het hele christelijke leven is geworteld in en gericht op het mysterie van de Drie-eenheid, die in ons de dynamiek van geloof, hoop en liefde tot leven wekt.

16. *Het heeft God behaagd de mensen niet afzonderlijk, buiten hun onderlinge verbanden om, te heiligen en te redden, maar hen tot een volk te verenigen dat Hem naar waarheid zou erkennen en Hem met een heilig leven zou dienen* (LG 9). Op weg naar het Rijk Gods wordt dit volk van God voortdurend gevoed door de eucharistie, bron van gemeenschap

en eenheid: *Omdat het één brood is zijn wij, hoewel met velen, één lichaam, want wij hebben allen deel aan dat ene brood* (1 Kor 10,17). De Kerk wordt gevoed door het sacrament van het Lichaam van de Heer en vormt zo zijn Lichaam (cf. LG 7): *U bent het lichaam van Christus en ieder van u maakt daar deel van uit* (1 Kor 12,27). Levend gemaakt door de genade, is zij de Tempel van de Heilige Geest (cf. LG 4). Hij is het immers die haar bezielt en opbouwt, en van ons allen levende stenen maakt van een geestelijke tempel (cf. 1 Pe 2,5; LG 6).

17. Doorheen het synodale proces hebben we de *geestelijke smaak* (EG 268) geproefd van wat het betekent Gods volk te zijn, samengebracht uit alle stammen, talen, volkeren en naties, en levend in verschillende contexten en culturen. Het is nooit louter de som van de gedoopten. Het is het gemeenschappelijke en historische subject van synodaliteit en zending, pelgrimerend in de tijd en toch al in gemeenschap met de Kerk in de hemel. In de verschillende contexten waarin de lokale Kerken geworteld zijn, verkondigt Gods volk het Goede Nieuws van het heil en getuigt ervan. Levend in de wereld en vóór de wereld, gaat Gods volk op weg met alle volkeren op aarde, treedt het in dialoog met hun religies en culturen, herkent het daarin zaden van het Woord en groeit zo toe naar het Koninkrijk. Opgenomen in dit volk door geloof en doopsel, worden we gesteund en begeleid door de Maagd Maria, *teken van vaste hoop en troost* (LG 68), door de apostelen, door hen die tot de dood toe van hun geloof hebben getuigd, en door de heiligen van alle tijden en alle plaatsen.

18. In het heilige volk van God, dat de Kerk is, is de gemeenschap van gelovigen (*communio Fidelium*) tegelijkertijd de gemeenschap van Kerken (*communio Ecclesiarum*), die zich manifesteert in de gemeenschap van bisschoppen (*communio Episcoporum*), op basis van het oeroude principe dat *de Kerk in de bisschop is en de bisschop in de Kerk* (Cyprianus, *Brief* 66,8). Om deze veelvormige gemeenschap te dienen, heeft de Heer de apostel Petrus (cf. Mt 16,18) en zijn opvolgers aangesteld. Door het Petrusambt is de bisschop van Rome *het blijvende en zichtbare beginsel en fundament* (LG 23) van de eenheid van de Kerk.

19. *In het hart van God*, en dus ook in dat van de Kerk, *nemen arme*, gemarginaliseerde en uitgesloten mensen *een bijzondere plaats in* (cf. EG 197). De christelijke gemeenschap ontmoet in hen het gelaat en het lichaam van Christus, die, hoewel Hij rijk was, arm is geworden voor ons, om ons met zijn armoede te verrijken (cf. 2 Kor 8,9). Deze voorkeursoptie voor de armen is onlosmakelijk verbonden met het christologische geloof. De armen kennen de lijdende Christus op een directe manier (cf. EG 198). Dit maakt hen tot verkondigers van het als gave ontvangen heil, en tot getuigen van de vreugde van het Evangelie. De Kerk is geroepen om arm te zijn met de armen, die vaak de meerderheid van de gelovigen vormen. Het is haar roeping om hen te beluisteren, om samen met hen de gaven te ontdekken die zij van de Geest ontvangen, en om hen te erkennen als subjecten van de evangelisatie.

20. *Christus is het licht van de volkeren* (LG, 1), en dit licht schijnt op het gelaat van de Kerk, zelfs wanneer het getekend is door de broosheid van de menselijke conditie en de duisternis van de zonde. Van Christus ontvangt de Kerk de gave en de verantwoordelijkheid om als krachtige zuurdesem de banden, relaties en broederschap binnen de menselijke familie te doordringen (cf. AG 2-4), en in de wereld te getuigen van de zin en het doel van de weg die de mensheid gaat (cf. GS 3 en 42). Vandaag de dag neemt de Kerk deze verantwoordelijkheid op in een tijd gekenmerkt door een participatiecrisis - een gebrek aan betrokkenheid bij en medewerking aan een gemeenschappelijke bestemming -, en door een individualistische opvatting van geluk en heil. Haar roeping en haar profetische dienst (cf. LG 12) bestaan erin te

getuigen van het plan van God om de hele mensheid in vrijheid en gemeenschap met zich te verenigen. De Kerk is *het Rijk van Christus dat nu al op mysterieuze wijze aanwezig is* (LG 3), en zij vormt *op aarde de kiem en de aanvang van dat Rijk* (LG 5). Daarom wandelt zij samen met de hele mensheid en zet zij zich met al haar kracht in voor menselijke waardigheid, het algemene welzijn, voor gerechtigheid en vrede, terwijl zij *hevig verlangt naar de voltooiing van dat koninkrijk* (LG 5), wanneer God *alles in allen* zal zijn (1 Kor 15,28).

De sacramentele wortels van het volk van God

21. Synodaal op weg als Kerk hebben we herontdekt dat de verscheidenheid aan roepingen, charisma's en diensttaken één wortel heeft: *Wij zijn allen gedoopt in één Geest en daardoor één lichaam geworden* (1 Kor 12,13). De doop is het fundament van het christelijke leven. De doop laat ons allen delen in de grootste gave: kinderen van God zijn, dat wil zeggen delen in Jezus' relatie met de Vader in de Geest. Niets overtreft deze waardigheid, die in gelijke mate aan iedere persoon geschonken is en ons bekleedt met Christus, op Hem geënt als ranken aan de wijnstok. In de naam van *christen* die we mogen dragen ligt de genade besloten die de basis vormt van ons leven en ons in staat stelt als broeders en zusters samen op weg te gaan.

22. Door de doop *neemt het heilige Godsvolk ook deel aan de profetische taak van Christus door een leven van geloof en liefde* (LG 12). Dankzij de zalving van de Heilige Geest, ontvangen in de doop (cf. 1 Joh 2,20.27), bezitten alle gelovigen een aanvoelen voor de waarheid van het Evangelie, wat we *sensus fidei* noemen. Het is een soort aangeboren verwantschap met de goddelijke werkelijkheden, gebaseerd op het feit dat de gedoopten in de Heilige Geest *deelgenoten worden van de goddelijke natuur* (DV 2). Uit deze deelname vloeit het vermogen voort om intuïtief te vatten wat overeenstemt met de waarheid van de openbaring binnen de gemeenschap van de Kerk. Daarom is de Kerk ervan overtuigd dat het heilige volk van God zich niet kan vergissen in geloofszaken, wanneer de totaliteit van de gedoopten haar universele consensus uitdrukt over geloof en moraal (cf. LG 12). De uitoefening van de *sensus fidei* mag niet verward worden met de publieke opinie en is altijd verbonden met de onderscheiding door de herders op de verschillende niveaus van het kerkelijke leven, zoals blijkt uit de verschillende met elkaar verbonden fasen van het synodale proces. Dit proces beoogt de consensus van de gelovigen (*consensus fidelium*) te bereiken, die *een betrouwbaar criterium vormt om te bepalen of een bepaalde leer of een bepaalde praktijk tot het apostolische geloof behoort* (ITC, nr. 3).

23. Door de doop delen alle christenen in de *sensus fidei*. De doop vormt daarmee niet alleen de basis voor synodaliteit, maar ook het fundament voor de oecumene. *De weg van synodaliteit die de Katholieke Kerk bewandelt, is en moet oecumenisch zijn, net zoals de oecumenische weg synodaal is* (Paus Franciscus, *Toespraak tot Zijne Heiligheid Mar Awa III*, 19 november 2022). Oecumene is in de eerste plaats een kwestie van geestelijke vernieuwing. Het vereist processen van berouw en genezing van de herinnering aan wonden uit het verleden, tot en met de moed tot broederlijke correctie in de geest van evangelische naastenliefde. Tijdens de assemblee gaven christenen uit verschillende kerkelijke tradities verhelderende getuigenissen van gedeelde vriendschap, gebed, gemeenschapsleven, inzet voor de dienst aan de armen en zorg voor ons gemeenschappelijke huis. In veel delen van de wereld bestaat vooral de oecumene van het bloed: christenen van verschillende denominaties die samen hun leven geven voor het geloof in Jezus Christus. De getuigenis van hun martelaarschap spreekt

boekdelen: de eenheid komt voort uit het kruis van de Heer.

24. De doop wordt pas echt goed begrepen binnen de context van de christelijke initiatie, het traject waarin de Heer, door het dienstwerk van de Kerk en de gave van de Geest, ons binnenleidt in het Paasgeloof en ons opneemt in de trinitaire en kerkelijke gemeenschap. Dit traject kent een grote verscheidenheid aan vormen, afhankelijk van de leeftijd waarop het start, de verschillende accenten die eigen zijn aan de oosterse en westerse tradities, en de eigenheid van elke lokale Kerk. Deze initiatie brengt ons in contact met een grote verscheidenheid aan roepingen en kerkelijke diensttaken. Hierin komt het barmhartige gelaat van de Kerk tot uiting die haar kinderen leert lopen door zelf met hen mee te lopen, naar hen te luisteren, in te gaan op hun twijfels en vragen, en zich te laten verrijken door de originaliteit die ieder mens, met zijn of haar geschiedenis en cultuur, in zich draagt. In de praktijk van deze pastorale zorg ervaart de christelijke gemeenschap, vaak onbewust, de eerste vorm van synodaliteit.

25. Binnen het traject van christelijke initiatie verrijkt het sacrament van het vormsel het leven van de gelovigen met een bijzondere uitstorting van de Geest, gericht op getuigenis. Dezelfde Geest die Jezus vervulde (cf. Lc 4,1), Hem zalfde en uitzond om het Evangelie te verkondigen (cf. Lc 4,18), wordt ook uitgestort over de gelovigen. Deze heiligende zalving bezegelt hun toebehoren aan God. Het vormsel actualiseert in het leven van de gedoopte en van de gemeenschap de genade van Pinksteren. Het is een kostbare gave die het wonder van de Kerk vernieuwt: een Kerk bezielde met vurige ijver voor haar zending, vol moed om de wereld in te trekken en met het vermogen om zich door alle volkeren en culturen te laten begrijpen. Alle gelovigen zijn geroepen om aan deze zending bij te dragen door de charisma's te aanvaarden die de Geest overvloedig aan ieder schenkt, en deze met nederigheid en creatieve daadkracht ten dienste te stellen van het Rijk Gods.

26. De viering van de eucharistie, vooral op zondag, is de eerste en fundamentele manier waarop het heilige volk van God samenkomt en elkaar ontmoet. Door de eucharistieviering *wordt de eenheid van de Kerk betekend en bewerkt* (UR 2). In de *volle, bewuste en actieve deelname* (SC 14) van alle gelovigen, in de aanwezigheid van verschillende dienaars en onder leiding van de bisschop of de priester, toont zich de christelijke gemeenschap waarin allen op verschillende wijzen medeverantwoordelijk zijn voor de zending. Daarom leert de Kerk, het Lichaam van Christus, door de eucharistie eenheid en veelheid te verenigen: eenheid van de Kerk en veelheid van eucharistische assemblees; eenheid van het sacramentele mysterie en verscheidenheid van liturgische tradities; eenheid van de viering en diversiteit van roepingen, charisma's en diensttaken. De eucharistie toont als geen ander aan dat de harmonie die de Geest bewerkt geen uniformiteit is en dat elke gave in de Kerk bestemd is voor de opbouw van de gehele gemeenschap. Elke eucharistieviering is ook uitdrukking van het verlangen naar en een oproep tot de eenheid van alle gedoopten, die nog niet volledig en zichtbaar is. Waar het niet mogelijk is de eucharistie op zondag te vieren, nietegenstaande het verlangen daartoe, komt de gemeenschap samen rond de viering van het Woord, waar Christus eveneens aanwezig is.

27. Er is een nauwe band tussen *synaxis* en *synodos*, tussen de eucharistische en synodale assemblee. Hoewel ze een verschillende vorm hebben, wordt in beide de belofte van Jezus vervuld om aanwezig te zijn waar twee of drie in zijn naam samen zijn (cf. Mt 18,20). Synodale bijeenkomsten zijn momenten waarop de eenheid van Christus met zijn Kerk gevierd wordt door de werking van de Geest. Hij is het die de eenheid van Christus' kerkelijke Lichaam waarborgt, zowel in de eucharistische als in de synodale assemblee. De liturgie is een luisteren naar Gods

Woord en een antwoord op zijn verbondsinitiatief. Ook de synodale assemblee is een luisteren naar hetzelfde Woord, dat zowel in de tekenen des tijds als in het hart van de gelovigen weerklinkt. De synodale assemblee is ook een antwoord op Gods Woord door het onderscheiden van zijn wil en het in praktijk brengen ervan. Een verdieping van de band tussen liturgie en synodaliteit zal alle christelijke gemeenschappen helpen om in de pluriformiteit van hun culturen en tradities manieren van vieren te ontwikkelen die het gelaat van een synodale Kerk laten zien. Daartoe vragen we om de oprichting van een specifieke studiegroep die zich buigt over de vraag hoe liturgische vieringen de synodaliteit beter tot uitdrukking kunnen brengen. Deze groep kan ook stilstaan bij de predicatie binnen liturgische vieringen en bij de ontwikkeling van een mystagogische catechese over synodaliteit.

Betekenis en dimensies van synodaliteit

28. De termen *synodaliteit* en *synodaal* zijn afgeleid van de aloude en constante kerkelijke praktijk van het samenkomen in synode. In de tradities van de Oosterse en Westerse Kerken verwijst het woord *synode* naar instellingen en gebeurtenissen die in de loop der tijd verschillende vormen hebben aangenomen, steeds met verschillende deelnemers. In hun verscheidenheid hebben al deze vormen gemeen dat men samenkomt om met elkaar in gesprek te gaan, te onderscheiden en te beslissen. Dankzij de ervaring van de afgelopen jaren is de betekenis van deze termen beter begrepen en sterker doorleefd. Steeds meer worden ze geassocieerd met het verlangen naar een Kerk die dichter bij de mensen staat en relationeel is als huis en familie van God. Het synodale proces heeft geleid tot een gedeelde visie op synodaliteit, die de basis vormt voor dit document. Synodaliteit is het samen op weg gaan van christenen met Christus, in verbondenheid met de hele mensheid, naar het Rijk Gods. Omdat synodaliteit gericht is op zending, impliceert synodaliteit dat men op alle niveaus van de Kerk samenkomt, naar elkaar luistert, met elkaar in gesprek gaat en tot gemeenschappelijke onderscheiding komt. Zo wordt consensus bereikt, als uitdrukking van de aanwezigheid van de levende Christus in de Geest en worden beslissingen genomen in gedifferentieerde medeverantwoordelijkheid. Zo begrijpen we beter wat het betekent dat synodaliteit een constitutieve dimensie van de Kerk is (cf. ITC, nr. 1). Eenvoudig en samenvattend gezegd is synodaliteit een weg van geestelijke vernieuwing en structurele hervorming om de Kerk meer participatief en missionair te maken. Zo kan zij beter met iedere man en vrouw op weg gaan en het licht van Christus uitstralen.

29. In de Maagd Maria, Moeder van Christus, van de Kerk en van de mensheid, zien we de kenmerken van een synodale, missionaire en barmhartige Kerk voluit schitteren. Zij incarneert de figuur van de Kerk die luistert, bidt, mediteert, in gesprek gaat, begeleidt, onderscheidt, beslist en handelt. Zij leert ons om te luisteren, aandacht te hebben voor Gods wil, gehoorzaam te zijn aan zijn Woord, om de noden van de armen te zien en om moedig op weg te gaan, om liefde in praktijk te brengen, te jubelen en ons te verheugen in de Geest. Daarom is *het handelen van de Kerk in de wereld*, zoals paus Paulus VI zei, *een voortzetting van Maria's zorgzaamheid* (MC 28).

30. Meer in detail verwijst synodaliteit naar drie onderscheiden aspecten van het leven van de Kerk.

a) In de eerste plaats duidt het *de bijzondere stijl aan die het leven en de zending van de Kerk kwalificeert als het samen op weg zijn en het samenkomen van het volk van God*,

opgeroepen door de Heer Jezus in de kracht van de Heilige Geest om het Evangelie te verkondigen. Ze moet tot uitdrukking komen in de gewone manier van leven en werken van de Kerk. Deze modus vivendi en operandi wordt gerealiseerd door het luisteren naar het Woord en de viering van de eucharistie, de broederschap van de gemeenschap en de medeverantwoordelijkheid en deelname van het hele volk van God, op de verschillende niveaus en in onderscheid tussen de verschillende bedieningen en rollen, in zijn leven en in zijn zending (ITC, nr. 70a).

b) *In de tweede plaats duidt synodaliteit in meer specifieke zin en bepaald vanuit theologisch en canoniek oogpunt, ook die kerkelijke structuren en processen aan waarin het synodale karakter van de Kerk tot uitdrukking komt op het institutionele niveau, op analoge manier naargelang de verschillende niveaus van haar realisatie: lokaal, regionaal en universeel. Deze structuren en processen staan ten dienste van de onderscheiding door het gezag van de Kerk, dat geroepen is om, luisterend naar de Heilige Geest, de te volgen richting aan te geven (ITC, nr. 70b).*

c) *In de derde plaats verwijst synodaliteit naar de concrete verwezenlijking van de synodale gebeurtenissen waarin de Kerk door de bevoegde autoriteit en volgens specifieke, door de kerkelijke discipline bepaalde procedures wordt bijeengeroepen, waarbij op verschillende manieren, op lokaal, regionaal en universeel niveau, het gehele volk van God onder de leiding van de bisschoppen in collegiale en hiërarchische communio met de bisschop an Rome wordt betrokken, om haar weg en specifieke vragen te onderscheiden en om beslissingen en oriëntaties te nemen met het doel haar evangeliserende zending uit te voeren (ITC, nr. 70c).*

31. In het kader van de conciliaire ecclesiologie van het Volk van God, drukt het begrip *communio* de diepe essentie uit van het mysterie en de zending van de Kerk, die haar bron en hoogtepunt vindt in de viering van de eucharistie: de eenheid met de Drie-ene God en de eenheid tussen mensen in Christus gerealiseerd door de Heilige Geest. Vanuit dit perspectief *wijst synodaliteit op de specifieke manier van leven en werken (modus vivendi et operandi) van de Kerk als volk van God, die haar communio manifesteert en concreet verwezenlijkt in het samen op weg gaan, in het liturgische samenkomen en in het actieve deelnemen van al haar leden aan haar evangeliserende zending (ITC, nr. 6).*

32. Synodaliteit is geen doel op zich, maar staat in dienst van de zending die Christus aan de Kerk heeft toevertrouwd in de Geest. Evangeliseren is *de essentiële zending van de Kerk [...] het is de genade en roeping, eigen aan de Kerk, haar diepe identiteit (EN 14).* Door dicht bij alle mensen te staan, zonder onderscheid des persoons, door te prediken en te onderwijzen, te dopen, de eucharistie en het sacrament van verzoening te vieren, beantwoorden alle lokale Kerken en de Kerk in haar geheel concreet aan de opdracht van de Heer om het Evangelie te verkondigen aan alle volken (cf. Mt 28,19-20; Mc 16,15-16). Door alle charisma's en dienstdaken te waarderen, stelt synodaliteit het volk van God in staat om op elke plaats en in elke tijd het Evangelie te verkondigen en ervan te getuigen bij alle vrouwen en mannen. Zo wordt het Volk van God zelf *het zichtbare sacrament (LG 9)* van de door God beoogde broederschap en eenheid in Christus. Synodaliteit en zending zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden: de zending verlicht de synodaliteit, en synodaliteit geeft de zending nieuwe impulsen.

33. Het gezag van de herders *is een specifieke gave van de Geest van Christus, het Hoofd,*

voor de opbouw van het hele lichaam (ITC, nr. 67). Deze gave is verbonden met het sacrament van de wijding, dat wie het ontvangt gelijkvormig maakt aan Christus als Hoofd, Herder en Dienaar. Het stelt hen ten dienste van het heilige volk van God, om de apostoliciteit van de verkondiging te bewaren en de kerkelijke *communio* op alle niveaus te bevorderen. Synodaliteit biedt *het beste kader om het hiërarchische ambt te begrijpen* (Franciscus, *Toespraak ter herdenking van de 50e verjaardag van de instelling van de bisschoppensynode*, 17 oktober 2015) en plaatst de opdracht die Christus in de Heilige Geest aan de herders toevertrouwt in het juiste perspectief. Daarom roept synodaliteit de hele Kerk, inclusief zij die gezag uitoefenen, op tot bekering en hervorming.

Eenheid als harmonie

34. *De mens als geestelijk schepsel verwerkelijkt zich doorheen intermenselijke relaties. Hoe meer hij die relaties op authentieke wijze beleeft, des te meer rijpt ook zijn eigen persoonlijke identiteit. Niet door afzondering komt de mens tot zijn recht, maar door zichzelf in relatie met anderen en met God te plaatsen. De betekenis van zulke relaties is dan ook fundamenteel* (CV 53). Een synodale Kerk is een ruimte waar relaties kunnen bloeien, dankzij de wederzijdse liefde die Jezus als nieuw gebod aan zijn leerlingen heeft nagelaten (cf. Joh 13,34-35). In steeds individualistischer culturen en samenlevingen kan de Kerk getuigen van de kracht van relaties die gegrondvest zijn in de Drie-eenheid. Zij is immers *het volk dat verenigd is door de eenheid van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest*, (LG 4). In elke christelijke gemeenschap zijn er verschillen in roeping, leeftijd, geslacht, beroep, maatschappelijke positie en sociale achtergrond. Deze verschillen maken voor ieder een ontmoeting met het anders-zijn mogelijk, die onmisbaar is voor de persoonlijke ontwikkeling.

35. Het is allereerst binnen het gezin – dat volgens het Concilie *huiskerk* (LG 11) zou kunnen genoemd worden - dat we de rijkdom ervaren van relaties tussen mensen, verenigd in hun diversiteit van karakter, geslacht, leeftijd en rol. Juist daarom vormen gezinnen een bevoorrechte plek om essentiële praktijken van een synodale Kerk te leren en te ervaren. Ondanks de breuken en het lijden die gezinnen ervaren, blijven zij plaatsen waar we leren de gave van liefde, vertrouwen, vergeving, verzoening en begrip met elkaar te delen. In het gezin ontdekken we dat we dezelfde waardigheid hebben, dat we geschapen zijn voor wederkerigheid, dat we behoefte hebben om gehoord te worden en dat we in staat zijn om te luisteren, samen te onderscheiden en te beslissen. We leren er om door liefde bezield gezag te aanvaarden en uit te oefenen, medeverantwoordelijk te zijn en verantwoording af te leggen van ons handelen. *Het gezin humaniseert mensen door de relatie van het 'wij' en bevordert tegelijkertijd de legitieme verschillen van ieder individu* (Franciscus, *Toespraak tot de deelnemers aan de Plenaire Vergadering van de Pauselijke Academie voor Sociale Wetenschappen*, 29 april 2022).

36. Het synodale proces heeft aangetoond dat de Heilige Geest voortdurend een grote diversiteit aan charisma's en dienstdaken in het volk van God opwekt. *Ook in de opbouw van Christus' lichaam heerst verscheidenheid van ledematen en functies. Eén is de Geest, die overeenkomstig zijn rijkdom en de behoefte aan bedieningen zijn veelvormige gaven uitdeelt ten bate van de Kerk* (cf. 1 Kor 12,11) (LG 7). Tegelijk is de wens naar voren gekomen om de mogelijkheden tot participatie en tot uitoefening van gedifferentieerde medeverantwoordelijkheid van alle gedoopten, mannen en vrouwen, te verruimen. Toch was er ook droefheid over het gebrek aan participatie van vele leden van het volk van God aan deze weg van kerkelijke vernieuwing, en over de wijdverbreide moeite om werkelijk gezonde relaties

uit te bouwen: tussen mannen en vrouwen, tussen generaties, en tussen personen en groepen met verschillende culturele identiteiten en sociale achtergronden, in het bijzonder met wie arm en uitgesloten zijn.

37. Het synodale proces heeft bovendien de rijkdom van het spirituele erfgoed van de lokale Kerken benadrukt, waarin en van waaruit de katholieke Kerk bestaat, en de noodzaak om hun ervaringen te verwoorden. Op basis van de katholiciteit *dragen de afzonderlijke delen hun eigen gaven aan ten gunste van de andere delen en van de hele Kerk, zodat het geheel en de afzonderlijke delen groeien, die alle met elkaar in gemeenschap blijven en tot volkomen eenheid samenwerken* (LG 13). Het ambt van de opvolger van Petrus *beschermt de rechtmatige verscheidenheden en waakt er ook over dat het particuliere de eenheid niet schaadt, maar veeleer dient* (*ibid.*; cf. AG 22).

38. De Kerk als geheel is altijd al een veelvoud van volken en talen geweest, van Kerken met hun eigen particuliere rituelen, disciplines en theologisch-spiritueel erfgoed, van roepingen, charisma's en diensttaken ten dienste van het algemene welzijn. De eenheid in deze verscheidenheid wordt verwezenlijkt door Christus, de hoeksteen, en door de Geest, de meester van harmonie. Deze eenheid in verscheidenheid wordt juist aangeduid met de katholiciteit van de Kerk. Een teken hiervan is de veelheid aan Kerken *sui iuris*, waarvan het synodale proces de rijkdom heeft laten zien. De assemblee vraagt dat we verdergaan op de weg van ontmoeting, wederzijds begrip en uitwisseling van gaven, die de *communio* van een Kerk van Kerken voeden.

39. De synodale vernieuwing bevordert de waardering van contexten als de plaats waar Gods universele roeping zichtbaar wordt en vorm krijgt om deel uit te maken van zijn Volk, van dat Koninkrijk van God dat *gerechtigheid, vrede en vreugde door de Heilige Geest* is (Rom 14,17). Zo kunnen verschillende culturen de eenheid herkennen die ten grondslag ligt aan hun eenheid en zich openstellen voor de uitwisseling van gaven. *De eenheid van de Kerk is geen eenvormigheid. Het is een organische integratie van een gewettigde verscheidenheid* (NMI 46). De verscheidenheid aan uitdrukkingen van de heilsboodschap voorkomt dat deze gereduceerd wordt tot één enkele opvatting over het leven van de Kerk en over de theologische, liturgische, pastorale en disciplinaire vormen waarin dit gestalte krijgt.

40. De waardering van contexten, culturen en verschillen, en van de relaties ertussen, is een sleutel om te groeien als een synodaal-missionaire Kerk. Gedreven door de Heilige Geest groeien we zo naar de zichtbare eenheid van de christenen. We bekrachtigen de inzet van de Katholieke Kerk om de oecumenische weg met andere christenen voort te zetten en te intensiveren, op grond van het gemeenschappelijke doopsel en als antwoord op de oproep om als leerlingen samen de gemeenschap en eenheid te beleven waar Christus tijdens het Laatste Avondmaal om heeft gebeden (cf. Joh 17,20-26). De assemblee verwelkomt met vreugde en dankbaarheid de vooruitgang in de oecumenische relaties gedurende de afgelopen zestig jaar, de gespreksdocumenten en de verklaringen die het gemeenschappelijke geloof tot uitdrukking brengen. De deelname van broederlijke afgevaardigden heeft de werkzaamheden van de assemblee verrijkt en we kijken hoopvol uit naar de volgende stappen op weg naar volledige gemeenschap, dankzij de receptie van de vruchten van de oecumenische beweging in de kerkelijke praktijken.

41. Overal ter wereld leven christenen zij aan zij met mensen die niet gedoopt zijn en God dienen door een andere religie te belijden. Voor hen bidden we plechtig in de liturgie van Goede Vrijdag, met hen werken we samen en strijden we voor een betere wereld, en samen met

hen smeken we de ene God om de wereld te bevrijden van het kwaad dat haar teistert. De dialoog, de ontmoeting en de uitwisseling van gaven, die kenmerkend zijn voor een synodale Kerk, zijn geroepen zich te openen tot relaties met andere religieuze tradities, met als doel *vriendschap, vrede en harmonie tot stand te brengen en morele en spirituele waarden en ervaringen te delen in een geest van waarheid en liefde* (Katholieke bisschoppenconferentie van India, *Response of the Church in India to the present day challenges*, 9 maart 2016, geciteerd in FT 271). In sommige regio's worden christenen vervolgd die zich inzetten voor het opbouwen van broederlijke relaties met mensen van andere religies. De assemblee moedigt hen aan om met hoop te volharden in hun inzet.

42. De veelheid aan religies en culturen in de wereld, de rijkdom aan spirituele en theologische tradities, de diversiteit aan gaven van de Geest en taken in de gemeenschap, evenals de verschillen in leeftijd, geslacht en sociale achtergrond binnen de Kerk, vormen voor iedereen een uitnodiging om de eigen beperktheid te erkennen en te aanvaarden. Het is een oproep om af te zien van de neiging zichzelf centraal te stellen en om open te staan voor andere perspectieven. Iedereen levert immers een unieke en onmisbare bijdrage in het vervullen van de gemeenschappelijke opdracht. De synodale Kerk laat zich treffend vergelijken met een orkest: de verscheidenheid aan instrumenten is daarin essentieel om de schoonheid en harmonie van de muziek tot leven te wekken. Ieder instrument behoudt daarbij zijn eigen klankkleur ten dienste van de gemeenschappelijke opdracht. Zo openbaart zich de harmonie die de Geest in de Kerk bewerkstelligt, Hij die de harmonie in persoon is (cf. Basilius, *Over Psalm 29,1; Over de Heilige Geest XVI, 38*).

Synodale spiritualiteit

43. Synodaliteit is allereerst een geestelijke ingesteldheid die zowel het dagelijkse leven van de gedoopten als elk aspect van de zending van de Kerk doordringt. Een synodale spiritualiteit ontspringt aan de werking van de Heilige Geest en vraagt om te luisteren naar Gods Woord, om contemplatie, stilte en bekering van het hart. Zoals Paus Franciscus in zijn openingstoespraak van deze tweede sessie zei: *De Heilige Geest is een veilige gids, en het is onze eerste taak te leren zijn stem te onderscheiden, want Hij spreekt in allen en in alle dingen*. Deze synodale spiritualiteit vraagt ook om ascese, nederigheid, geduld en de bereidheid om te vergeven en vergeving te ontvangen. Met dankbaarheid en nederigheid omarmt zij de verscheidenheid aan gaven en taken die de Heilige Geest uitdeelt ten dienste van de ene Heer (cf. 1 Kor 12,4-5). Synodale spiritualiteit wordt niet gedreven door ambitie of afgunst, noch door verlangen naar overheersing of controle, maar is bezielde door dezelfde gezindheid als Christus Jezus, die *afstand deed van zijn positie en de gestalte aannam van een dienaar* (Fil 2,7). De vruchten hiervan herkennen we in het dagelijkse leven van de Kerk dat wordt gekenmerkt door eenheid en harmonie in veelvormigheid. Niemand kan alleen de weg van authentieke spiritualiteit bewandelen. We hebben allen begeleiding en ondersteuning nodig, zoals vorming en geestelijke begeleiding, zowel individueel als gemeenschappelijk.

44. De vernieuwing van de christelijke gemeenschap is alleen mogelijk wanneer we de voorrang van de genade erkennen. Zonder persoonlijke en gemeenschappelijke spirituele diepgang wordt synodaliteit herleid tot een organisatorisch instrument. We zijn niet alleen geroepen om de vruchten van een persoonlijke spirituele ervaring te vertalen in gemeenschapsprocessen, maar om vooral te ervaren hoe de beoefening van het nieuwe gebod van wederzijdse liefde een plaats en vorm van authentieke ontmoeting met God kan zijn. Het

synodale proces, puttend uit het rijke spirituele erfgoed van de traditie, drragt zo bij tot de vernieuwing van de vormen ervan: gebed waaraan men kan participeren, gemeenschappelijke onderscheiding en een missionaire dynamiek die steunt op uitwisseling en zich ontplooit in dienstbaarheid.

45. Het gesprek in de Geest is een instrument dat, met zijn beperkingen, vruchtbaar blijkt te zijn in het mogelijk maken van het luisteren en het onderscheiden van *wat de Geest tegen de gemeenten zegt* (Apk 2,7). De praktijk ervan heeft vreugde, verwondering en dankbaarheid opgeroepen en werd ervaren als een weg van vernieuwing die individuen, groepen en de Kerk transformeert. Het woord *gesprek* omvat meer dan alleen dialoog: het verweeft op harmonieuze wijze denken en voelen en scheidt zo een gedeelde leefwereld. Daarom kan men zeggen dat bekering (conversio) een wezenlijke rol speelt in dit gesprek (conversatio). Het betreft een antropologisch gegeven dat voorkomt bij diverse volkeren en culturen, waarbij men in een geest van solidariteit samenkomt om vitale kwesties voor de gemeenschap te bespreken en beslissingen te nemen. Genade voltooit deze menselijke ervaring: *in de Geest* spreken is delen in het licht van het geloof, zoekend naar Gods wil in een evangelische sfeer waarin de Heilige Geest zijn onmiskenbare stem kan laten horen.

46. In elke fase van het synodale proces klonk de behoefte aan genezing, verzoening en herstel van vertrouwen binnen de Kerk – in het bijzonder na de vele schandalen rond verschillende vormen van misbruik - en binnen de samenleving. De Kerk is geroepen om in haar leven en handelen centraal te stellen dat we in Christus, door de doop, aan elkaar zijn toevertrouwd. De erkenning van deze diepe realiteit wordt zo een heilige plicht die ons in staat stelt fouten te erkennen en het vertrouwen herop te bouwen. Deze weg bewandelen is een daad van gerechtigheid, een missionaire opdracht van het Volk van God in onze wereld en een gave die we van God moeten afsmeaken. Het verlangen om op deze weg voort te gaan, is vrucht van de synodale vernieuwing.

Synodaliteit als sociale profetie

47. Wanneer de synodale stijl nederig wordt beleefd, kan de Kerk een profetische stem worden in de wereld van vandaag. *De synodale Kerk is als een vaandel, hoog geheven voor de volken* (cf. Js 11,12) (Franciscus, *Toespraak ter herdenking van de 50e verjaardag van de instelling van de bisschoppensynode*, 17 oktober 2015). We leven in een tijdperk gekenmerkt door toenemende ongelijkheden, groeiende ontgoocheling over traditionele bestuursmodellen, teleurstelling over het functioneren van de democratie, groeiende autocratische en dictatoriale tendensen, overheersing van het marktmodel zonder oog voor de kwetsbaarheid van mensen en van de schepping, en de verleiding om conflicten met geweld eerder dan met dialoog op te lossen. Authentieke synodale praktijken stellen christenen in staat een cultuur te ontwikkelen die kritisch-profetisch is ten aanzien van het dominante denken en zo een unieke bijdrage levert aan het vinden van antwoorden op de vele uitdagingen waar hedendaagse samenlevingen voor staan en aan de opbouw van het algemene welzijn.

48. De synodale manier om relaties te beleven is een sociaal getuigenis dat beantwoordt aan de diepmenselijke behoefte om zich aanvaard en erkend te voelen binnen een concrete gemeenschap. Synodaliteit is een uitdaging voor het toenemende isolement van mensen en voor het cultureel individualisme - tendensen die ook binnen de Kerk merkbaar zijn. Synodaliteit roept op tot wederzijdse zorg, onderlinge afhankelijkheid en gedeelde verantwoordelijkheid voor het algemene welzijn. Tegelijkertijd waarschuwt ze voor een overdreven

gemeenschapsdenken dat mensen kan verstikken en hen belet het subject te zijn van hun eigen ontwikkeling. De bereidheid om naar allen te luisteren, met name naar de armen, staat in schril contrast met een wereld waarin machtsconcentratie leidt tot uitsluiting van armen, gemarginaliseerden, minderheden en van de aarde, ons gemeenschappelijke huis. Synodaliteit en integrale ecologie delen eenzelfde perspectief op relaties en benadrukken hoe belangrijk het is zorg te dragen voor verbondenheid. Ze vinden en versterken elkaar in de manier waarop de Kerk haar zending in de wereld van vandaag beleeft.

Deel II – Samen in de boot

Relationele bekering

Bij het meer waren Simon Petrus en Tomas (dat is Didymus, 'tweeling'), Natanaël uit Kana in Galilea, de zonen van Zebedeüs en nog twee andere leerlingen. Simon Petrus zei: 'Ik ga vissen'. 'Wij gaan met je mee,' zeiden de anderen (Joh 21,2-3).

49. Het meer van Tiberias is de plek waar alles begon. Petrus, Andreas, Jakobus en Johannes lieten hun boot en netten achter om Jezus te volgen. Na Pasen keren ze terug naar dat meer. 's Nachts, aan de oever, klinkt een dialoog: *Ik ga vissen. Wij gaan met je mee.* Ook het synodale proces begon zo. We vernamen de uitnodiging vanwege de opvolger van Petrus en zijn erop ingegaan. We gingen met en achter hem op weg. Samen baden we, dachten we na, werkten hard en gingen met elkaar in gesprek. Maar bovenal ervoeren we dat het de relaties zijn die de vitaliteit van de Kerk ondersteunen en haar structuren bezielen. Een synodaal-missionaire Kerk moet beide vernieuwen.

Nieuwe relaties

50. In het wereldwijde synodale proces was er vraag naar een Kerk die meer investeert in relaties: met de Heer, tussen mannen en vrouwen, in gezinnen, in gemeenschappen, tussen alle christenen, tussen sociale groepen, tussen religies en met de schepping. Velen waren verrast dat ze werden geraadpleegd en verheugd dat ze hun stem in de gemeenschap konden laten horen. Sommigen deelden ook hun pijn over het gevoel uitgesloten of veroordeeld te worden, onder andere vanwege hun huwelijksituatie, identiteit en seksualiteit. Het verlangen naar authentiekere en betekenisvollere relaties is meer dan alleen de wens om tot een hechte groep te behoren. Het komt voort uit een diepgeworteld geloofsbesef: de evangelische kwaliteit van onderlinge omgang binnen de gemeenschap is cruciaal voor het getuigenis dat het Volk van God geroepen is te geven doorheen de geschiedenis. *Aan jullie liefde voor elkaar zal iedereen zien dat jullie mijn leerlingen zijn* (Joh 13,35). Relaties die vernieuwd zijn door Gods genade en gekenmerkt worden door gastvrijheid voor de meest kwetsbaren, zoals Jezus ons leerde, zijn het duidelijkste teken van de werking van de Heilige Geest in de leerlingengemeenschap. Om een synodale Kerk te zijn, is een relationele bekering nodig. We dienen opnieuw van het Evangelie te leren dat de zorg voor relaties geen strategie of instrument is met het oog op een grotere organisatorische efficiëntie, maar de manier is waarop God de Vader zich heeft geopenbaard in Jezus en de Geest. Wanneer onze relaties, zelfs in hun kwetsbaarheid, de genade van Christus, de liefde van de Vader en de gemeenschap van de Geest laten zien, belijden we met ons leven het geloof in de Drie-ene God.

51. De Evangelieën wijzen ons de weg naar de bekering waartoe we geroepen zijn en leren ons hoe we ons Jezus' houding eigen kunnen maken. De Evangelieën *tonen ons hoe de Heer luistert naar de mensen die Hij ontmoet op de wegen van het Heilige Land* (DCF 11). Of het nu mannen of vrouwen waren, Joden of heidenen, wetgeleerden of tollenaars, rechtvaardigen of zondaars, bedelaars, blinden, melaatsen of zieken - Jezus stuurde niemand weg, Hij hield halt, luisterde naar hen en ging met hen in gesprek. Hij openbaarde het gelaat van de Vader door iedereen te willen ontmoeten, met hun geschiedenis en vrijheid. Door te luisteren naar hun noden en geloof, wekte Hij met zijn woorden en daden nieuw leven in hen.

Hij opende zo de weg naar herstelde relaties. Jezus is de Messias, die *doven laat horen en stommen laat spreken* (Mc. 7,37). Hij vraagt aan ons, zijn leerlingen, om hetzelfde te doen. Door de genade van de Heilige Geest geeft Hij ons de kracht om dit te doen en ons hart aan het zijne gelijkvormig te maken. *Alleen vanuit het hart kunnen we een authentieke band opbouwen, want zonder oprechte betrokkenheid blijven we gevangen in ons eigen individualisme* (DN 17). Door te luisteren naar onze broeders en zusters, delen we in de wijze waarop God in Jezus Christus ieder mens tegemoetkomt.

52. De noodzaak van bekering in relaties betreft ongetwijfeld ook die tussen mannen en vrouwen. De dynamiek van relaties is inherent aan ons scheepsel-zijn. Het seksueel verschil ligt aan de basis van menselijke relaties. *God schiep de mens als zijn evenbeeld, als evenbeeld van God schiep Hij hem, mannelijke en vrouwelijk schiep Hij de mensen* (Gn 1,27). In Gods plan impliceert dit oorspronkelijke verschil geen ongelijkheid tussen man en vrouw. In de nieuwe schepping wordt het herlezen in het licht van de waardigheid van het doopsel: *U allen die door de doop één met Christus bent geworden, hebt u met Christus omkleed. Er zijn geen Joden of Grieken meer, slaven of vrijen, mannen of vrouwen – u bent allen één in Christus Jezus* (Gal 3,27-28). Als christenen zijn we geroepen om dit verschil – zoals het zich op verschillende wijzen en in verschillende contexten laat zien - te verwelkomen en te respecteren als gave van God en bron van leven. We getuigen van het Evangelie wanneer we ernaar streven relaties uit te bouwen die gebaseerd zijn op gelijkwaardigheid en wederkerigheid tussen mannen en vrouwen. Dat we hierin vaak niet slagen bleek tijdens het synodale proces uit de reacties van vrouwen uit alle regio's en continenten - zowel leken als godgewijden – die uiting gaven aan hun pijn en lijden in dit verband.

In een veelheid van contexten

53. De oproep tot vernieuwing van relaties in de Heer Jezus weerklinkt in de veelheid van contexten, waarin zijn leerlingen leven en de zending van de Kerk behartigen. We dienen rekening te houden met de unieke rijkdom die elk van deze contexten in zich draagt, verbonden met het pluralisme van culturen. Toch dragen ze alle, weliswaar op verschillende wijzen, tekenen van verstoorde relatiepatronen, die soms haaks staan op die van het Evangelie. Doorheen de geschiedenis zijn deze relationele barrières gestold tot echt zondige structuren (cf. SRS 36), die grote invloed hebben op de manier waarop mensen denken en handelen. Ze veroorzaken blokkades en angsten, die we moeten moeten zien en overstijgen om de weg van relationele bekering op te gaan.

54. De misstanden die onze wereld teisteren vinden hun oorsprong in deze dynamiek. Denk aan oorlogen en gewapende conflicten, gevoed door de illusie dat een rechtvaardige vrede met wapengeweld bereikt kan worden. Even dodelijk is de overtuiging dat de hele schepping, met inbegrip van de mensen, naar believen mag worden uitgebuit voor winstbejag. Dit heeft geleid tot talloze barrières die mensen verdelen, zelfs binnen christelijke gemeenschappen. Deze barrières beperken de mogelijkheden van sommigen ten opzichte van die van anderen en uiten zich in diverse vormen van ongelijkheid: ongelijkheden tussen mannen en vrouwen, racisme, kastenstelsels, discriminatie van mensen met een beperking, schending van de rechten van minderheden en de weigering om migranten te verwelkomen. Zelfs onze relatie met de aarde, onze zuster en moeder (cf. LS 1), draagt de tekenen van een breuk die het leven van talloze gemeenschappen bedreigt, vooral in de armste regio's. Deze breuk bedreigt hele

volkeren, en misschien zelfs de mensheid als geheel. De meest radicale en dramatische vorm van minachting is die tegenover het menselijke leven zelf. Dit leidt tot het wegwerpen van kinderen, al vanaf de moederschoot, en van bejaarden.

55. Veel van de problemen die onze wereld teisteren, zijn ook binnen de Kerk aanwezig. De misbruikcrisis, in al haar diverse en tragische vormen, heeft onbeschrijfelijk en vaak onherstelbaar leed veroorzaakt bij slachtoffers, overlevenden en hun gemeenschappen. De Kerk moet met grote aandacht en empathie luisteren naar de stem van slachtoffers en overlevenden van seksueel, spiritueel, economisch, institutioneel, machts- en gewetensmisbruik door geestelijken of anderen met een functie binnen de Kerk. Luisteren is een essentiële stap op weg naar genezing, berouw, gerechtigheid en verzoening. In een tijdperk gekenmerkt door een wereldwijde vertrouwenscrisis, waarin wantrouwen en verdachtmaking hoogtij vieren, moet de Kerk haar fouten erkennen, nederig om vergeving vragen, zorg dragen voor de slachtoffers, preventieve maatregelen nemen en streven naar heropbouw van het wederzijdse vertrouwen in de Heer.

56. Het luisteren naar de verhalen van mensen die lijden onder uitsluiting en marginalisering, maakt de Kerk steeds bewuster van de noodzaak om de last van gebroken relaties op zich te nemen als een essentieel deel van haar zending, opdat de Heer, de Levende, die relaties mag genezen. Alleen dan kan de Kerk *het sacrament zijn - dit wil zeggen het teken en het instrument - van de innige vereniging met God en van de eenheid van de volledige mensheid* (LG 1). Tegelijkertijd laat de openheid naar de wereld ons ontdekken dat de Geest overal ter wereld, in elke cultuur en in elke menselijke groep, de zaden van het Evangelie heeft gezaaid. Deze zaden dragen vrucht in het vermogen om gezonde relaties op te bouwen, wederzijds vertrouwen en vergeving te laten groeien en angst voor het verschil te overwinnen. Het gaat om zaden die leiden tot gastvrije gemeenschappen, een economie stimuleren die mens en planeet respecteert, en verzoening brengen na conflicten. De geschiedenis laat ons een erfenis van religieus gemotiveerde conflicten na die de geloofwaardigheid van de religies aantasten. Een bron van leed is het schandaal van de verdeeldheid tussen christelijke gemeenschappen, de vijandschap tussen broeders en zusters die dezelfde doop ontvangen hebben. De hernieuwde oecumenische impuls die het synodale proces vergezelt als één van de tekenen van relationele bekering, stemt hoopvol.

Charisma's, roepingen en diensttaken voor de zending

57. Christenen, individueel en gezamenlijk, zijn geroepen om de gaven die de Heer hen schenkt te laten vrucht dragen in hun getuigenis en verkondiging van het Evangelie. Want *er zijn verschillende gaven, maar er is één Geest; er zijn verschillende dienende taken, maar er is één Heer; er zijn verschillende uitingen van bijzondere kracht, maar het is één God die ze allemaal bij iedereen teweegbrengt. In iedereen is de Geest zichtbaar aan het werk, ten bate van de gemeente* (1 Kor 12,4-7). In de christelijke gemeenschap zijn alle gedoopten begiftigd met gaven om te delen, ieder volgens zijn of haar roeping en levensstaat. Kerkelijke roepingen zijn divers, maar in werkelijkheid veelvuldige uitdrukkingen van de ene roeping tot heiligheid en zending, ontvangen in het doopsel. De verscheidenheid aan charisma's komt voort uit de vrijheid van de Heilige Geest en staat in dienst van de eenheid van het kerkelijk lichaam van Christus (cf. LG 32), en van de zending in diverse plaatsen en culturen (cf. LG 12). Deze gaven zijn niet het exclusieve bezit van wie ze ontvangt en inzet. Ze kunnen ook niet voor zichzelf of

voor een groep worden opgeëist. Deze gaven zijn bedoeld om bij te dragen tot het leven van de christelijke gemeenschap ook met een passende roepingenpastoraal en tot de ontwikkeling van de samenleving in al haar aspecten.

58. Iedere gedoopte beantwoordt de oproep tot zending vanuit de eigen leef- en werkomgeving en met eigen talenten en mogelijkheden die laten zien hoe vrij de Geest is in het schenken van gaven. Dankzij deze dynamiek van de Geest kan het Volk van God luisteren naar de realiteit waarin het leeft, nieuwe vormen van engagement ontdekken en nieuwe wegen vinden om zijn zending te vervullen. Christenen bewandelen de wegen van de wereld om gesteund door de gaven van de Geest het Evangelie te verkondigen in hun leefomgeving. Zij doen dit in alle facetten van hun leven: in het gezin of andere levensstaten, op het werk en in hun beroep, door hun maatschappelijke, politieke, sociale en/of ecologische inzet, en door, vanuit een evangelische inspiratie, de cultuur, ook de digitale, te verrijken en te evangeliseren.

59. Ze vragen de Kerk om hen niet alleen te laten, maar hen te laten voelen dat ze gezonden en gesteund worden. Ze vragen om gevoed te worden door het brood van het Woord en van de eucharistie, en door de broederlijke banden van de gemeenschap. Ze willen dat hun inzet erkend wordt als een daadwerkelijke bijdrage aan de zending van de Kerk, vanuit het Evangelie, en niet louter gezien wordt als een individuele keuze. Tenslotte vragen ze de gemeenschap om de mensen te begeleiden die zich door hun getuigenis tot het Evangelie weten. In een synodaal-missionaire Kerk zullen gemeenschappen, onder leiding van hun herders, mensen kunnen uitzenden en in hun zending blijven ondersteunen. Gemeenschappen zullen zich zo in de eerste plaats richten op dienst aan de zending die gelovigen vormgeven in de samenleving, in hun gezinsleven en in hun werk. Ze zullen zich niet uitsluitend bezighouden met interne activiteiten en organisatorische behoeften.

60. Op basis van het doopsel hebben mannen en vrouwen gelijke waardigheid binnen het Volk van God. Toch stuiten vrouwen nog steeds op obstakels bij het verkrijgen van een meer volledige erkenning van hun charisma's, hun roeping en hun plaats in de verschillende domeinen van het kerkelijk leven, en dit schaadt hun dienst aan de gemeenschappelijke zending. De Schrift getuigt van de belangrijke rol van vele vrouwen in de heilsgeschiedenis. Aan een vrouw, Maria Magdalena, werd de eerste verkondiging van de verrijzenis toevertrouwd. Op de dag van Pinksteren was Maria, de Moeder Gods, aanwezig in de Bovenzaal, samen met vele andere vrouwen die de Heer hadden gevolgd. Het is belangrijk dat de betreffende Schriftpassages een passende plaats krijgen in de liturgische lectionaria. Cruciale momenten in de kerkgeschiedenis bevestigen de essentiële bijdrage van door de Geest bezielde vrouwen. Vrouwen vormen de meerderheid van de kerkgangers en zijn vaak de eerste geloofsgetuigen in hun gezin. Ze zijn actief in kleine christelijke gemeenschappen en parochies; ze leiden scholen, ziekenhuizen en opvangcentra; ze staan aan het hoofd van initiatieven voor verzoening, bevordering van de menselijke waardigheid en sociale rechtvaardigheid. Vrouwen leveren een bijdrage aan het theologisch onderzoek en bekleden verantwoordelijke posities in kerkelijke instellingen, diocesane curies en de Romeinse Curie. Sommige vrouwen bekleden gezagsposities of leiden gemeenschappen. Deze assemblee roept op om alle mogelijkheden die het huidige kerkelijk recht al biedt voor de rol van vrouwen volledig te benutten, vooral daar waar dit nog niet gebeurt. Er is geen reden om vrouwen te beletten leidinggevende taken in de Kerk op te nemen: wat van de Heilige Geest komt, kan niet worden gestopt. Ook de kwestie van de toegang van vrouwen tot het diaconaat blijft open. Verdere onderscheiding is hier geboden. De assemblee roept ook op tot meer aandacht voor taalgebruik en beeldvorming in

prediking, onderwijs, catechese en redactie van officiële documenten van de Kerk, en pleit ervoor om daarbij meer ruimte te geven aan de bijdrage van heilige vrouwen, vrouwelijke theologen en mystiek begenadigde vrouwen..

61. Binnen de christelijke gemeenschap verdienen kinderen bijzondere aandacht. Ze hebben niet alleen begeleiding nodig in hun groeiproces, maar hebben ook veel te bieden aan de geloofsgemeenschap. Toen de apostelen onder elkaar twistten over wie de belangrijkste was, plaatste Jezus een kind in hun midden en stelde het voor als criterium om het Koninkrijk binnen te gaan (cf. Mc 9,33-37). De Kerk kan niet synodaal zijn zonder de bijdrage van kinderen. Ze zijn dragers van een te valoriseren missionair potentieel. Hun stem is nodig voor de gemeenschap. We moeten ernaar luisteren en ons inzetten opdat iedereen in de samenleving dat doet, vooral de politieke en educatieve verantwoordelijken. Een samenleving die kinderen niet weet te verwelkomen en te beschermen, is een zieke samenleving. Het lijden dat veel kinderen treft door oorlog, armoede, verwaarlozing, misbruik en mensenhandel, is een schandaal. Er is moed nodig om het aan te klagen en om zich in te zetten voor meer solidariteit.

62. Ook jongeren dragen bij aan de synodale vernieuwing van de Kerk. Ze zijn bijzonder gevoelig voor de waarden van broederschap en solidariteit, en verwerpen paternalistische of autoritaire houdingen. Soms uiten ze kritiek op de Kerk, maar die kritiek krijgt vaak de positieve vorm van een persoonlijke inzet voor een gastvrije gemeenschap die strijdt tegen sociale onrechtvaardigheid en zorg draagt voor ons gemeenschappelijk huis. De wens van jongeren om *samen op te trekken in het dagelijkse leven*, zoals het klonk tijdens de Synode van 2018 die aan hen was gewijd, sluit naadloos aan bij het perspectief van een synodale Kerk. Daarom is het essentieel om hen zorgzaam en met geduld te begeleiden. Het voorstel dat dankzij hun bijdrage naar voren is gekomen om jongeren *een ervaring van begeleiding met het oog op onderscheiding* te bieden, verdient opnieuw te worden opgepakt. Dit voorstel omvat een broederlijk samenleven met volwassen begeleiders, een gezamenlijke apostolische inzet in dienst van de meest behoeftigen, en een aanbod van spiritualiteit, geworteld in gebed en sacramenteel leven (cf. *Slotdocument van de 15e Gewone Algemene Vergadering van de Bisschoppensynode, Jongeren, geloof en onderscheiding van de roeping*, 161).

63. In het bevorderen van de medeverantwoordelijkheid van alle gedoopten voor de zending, erkennen we de apostolische capaciteiten van mensen met een beperking die zich geroepen en gezond voelen als actieve deelnemers aan de evangelisatie. We waarderen de bijdrage vanuit de immense rijkdom aan menselijkheid die zij inbrengen. We erkennen hun ervaringen van lijden, marginalisering en discriminatie, die soms ook binnen de christelijke gemeenschap plaatsvinden, als gevolg van paternalistische houdingen van medelijden. Om hun deelname aan het leven en de zending van de Kerk te bevorderen, wordt voorgesteld een kerkelijk expertisecentrum voor mensen met een beperking op te richten.

64. De roeping van echtparen bekleedt een bijzondere plaats onder de roepingen die de Kerk verrijken. Het Tweede Vaticaanse Concilie leerde dat echtparen *in hun staat en orde hun eigen gave binnen het volk Gods hebben* (LG 11). Het sacrament van het huwelijk geeft een bijzondere zending die tegelijkertijd betrekking heeft op het gezinsleven, de opbouw van de Kerk en de inzet in de samenleving. In het bijzonder is de laatste jaren het besef gegroeid dat gezinnen binnen de gezinspastoraal een actieve rol spelen en niet alleen passieve ontvangers zijn. Daarom is het belangrijk dat zij elkaar ontmoeten en netwerken vormen, ook met de steun van kerkelijke instellingen die zich toeleggen op de opvoeding van kinderen en jongeren. Eens te meer spreekt de assemblee haar nabijheid en steun uit aan allen die in een situatie van

eenzaamheid leven in hun keuze van trouw aan de traditie en het leergezag van de Kerk op het gebied van huwelijk en seksuele ethiek, waarin ze een bron van leven erkennen.

65. Door de eeuwen heen hebben de spirituele gaven aanleiding gegeven tot uiteenlopende vormen van godgewijd leven. Vanaf het allereerste begin heeft de Kerk de werking van de Geest erkend in het leven van mannen en vrouwen die ervoor kozen Christus te volgen op de weg van de evangelische raden en die zich wijdden aan de dienst van God, zowel in contemplatie als in talloze vormen van dienstbetoon. Het godgewijde leven is geroepen om met een profetische stem de Kerk en de samenleving te interpellieren. In hun eeuwenlange ervaring hebben religieuze families beproefde praktijken van synodaal leven en gemeenschappelijke onderscheiding ontwikkeld. Ze leerden zo om individuele gaven en de gemeenschappelijke zending met elkaar in harmonie te brengen. Orden en congregaties, sociëteiten van apostolisch leven, seculiere instituten, en ook verenigingen, bewegingen en nieuwe gemeenschappen, leveren een bijzondere bijdrage aan de groei van synodaliteit in de Kerk. Vandaag de dag vormen veel gemeenschappen van godgewijd leven een laboratorium van interculturaliteit, een profetie voor Kerk en wereld. Synodaliteit nodigt de herders van de lokale Kerken, evenals de verantwoordelijken voor het godgewijde leven en de kerkelijke verenigingen, uit om hun relaties te versterken om zo een uitwisseling van gaven ten dienste van de gemeenschappelijke zending te bevorderen. Soms vormt die uitnodiging echter een hele uitdaging.

66. In de zending zijn alle gedoopten betrokken. De eerste taak van leken, mannen en vrouwen, bestaat erin de tijdelijke werkelijkheden te doordringen en te transformeren met de geest van het Evangelie (cf. LG 31.33; AA 5-7). Het synodale proces, aangemoedigd door paus Franciscus (cf. Apostolische Brief in de vorm van *Motu Proprio Spiritus Domini*, 10 januari 2021) heeft de lokale Kerken aangespoord om creatief en moedig antwoorden te zoeken op de noden die zich stellen in de zending. Dit vraagt om een onderscheiding binnen de aanwezige charisma's vanuit de vraag welke charisma's zich lenen om vorm te krijgen in een kerkelijke diensttaak? Welke criteria, instrumenten en procedures zijn daarbij nodig? Niet alle charisma's hoeven te worden geformaliseerd in een officiële diensttaak en niet alle gedoopten hoeven een kerkelijke diensttaak te vervullen, en niet elke diensttaak hoeft formeel te worden ingesteld. Voor de ontwikkeling van een charisma tot een formeel ingestelde diensttaak, is het nodig dat de gemeenschap een concrete pastorale nood vaststelt. Herder en gemeenschap dienen hierbij samen te onderscheiden of een nieuwe, formeel ingestelde diensttaak opportuun is. Als vrucht van dit proces neemt de bevoegde kerkelijke overheid de beslissing. Een synodaal-missionaire Kerk vraagt om de bevordering van een grotere diversiteit aan diensttaken voor leken - die het wijdingssacrament niet vereisen - en zich niet beperken tot de liturgie. Ze kunnen maar hoeven niet officieel te worden ingesteld. Ten slotte is reflectie nodig over de toewijzing van diensttaken aan leken in een tijd van toegenomen mobiliteit. Daarbij zijn duidelijke afspraken nodig over de duur en de reikwijdte van die taken.

67. Midden de vele kerkelijke diensten erkent de assemblee de grote waarde van de theologie, in haar verscheidenheid aan uitdrukkingsvormen, voor het verstaan van het geloof en voor de onderscheiding. Theologen, mannen en vrouwen, helpen het volk van God om de werkelijkheid te begrijpen in het licht van de openbaring, en om adequate antwoorden te formuleren en een passende taal te vinden voor de zending. In de synodale en missionaire Kerk *is het charisma van de theologie geroepen om een specifieke dienst te bewijzen. [...] Samen met de geloofservaring en het contempleren van de waarheid door het gelovige volk en de*

prediking door de herders draagt de theologie bij tot het steeds dieper doordringen in het Evangelie. Bovendien is het theologenambt, zoals elke christelijke roeping, zowel persoonlijk als gemeenschappelijk en collegiaal van karakter (ITC, nr. 75). Dit geldt in het bijzonder voor theologen die vanuit een canonieke zending doceren aan kerkelijke academische instellingen. De kerkelijke synodaliteit verplicht de theologen er ook toe om op een synodale manier aan theologie te doen en de bekwaamheid te ontwikkelen om te luisteren, te dialogeren en de veelheid en verscheidenheid aan benaderingen en bijdragen te onderscheiden en te integreren (ibid.). Daarom is het dringend nodig om, via passende institutionele vormen, de dialoog tussen herders en theologen te bevorderen. De assemblee nodigt theologische instellingen uit om het onderzoek voort te zetten met het oog op het verhelderen en verdiepen van de betekenis van synodaliteit en de vorming in de lokale Kerken te begeleiden.

Het gewijde ambt in dienst van de harmonie

68. Zoals alle diensttaken in de Kerk, staan het episcopaat, het priesterschap en het diaconaat in dienst van de verkondiging van het Evangelie en de opbouw van de kerkelijke gemeenschap. Het Tweede Vaticaanse Concilie benadrukte dat het gewijde ambt door God is ingesteld. Dit ambt *wordt uitgeoefend in verschillende graden door hen die al van oudsher bisschoppen, priesters en diakens worden genoemd* (LG 28). In deze context bevestigde het Tweede Vaticaanse Concilie de sacramentaliteit van het episcopaat (cf. LG 21), vond het het gemeenschapskarakter van het priesterschap terug (cf. LG 28) en opende het de weg voor het herstel van het permanente diaconaat in de Latijnse Kerk (cf. LG 29).

Het bisschopsambt: de gaven van de Geest samenbrengen

69. Het is de taak van de bisschop om een lokale Kerk voor te zitten als zichtbaar principe van eenheid binnen die Kerk en als band van gemeenschap met alle Kerken. De verklaring van het Concilie dat *door de bisschopswijding de volheid van het sacrament van de wijding wordt overgedragen* (LG 21), helpt ons de identiteit van de bisschop te begrijpen. Hij staat in een sacramentele relatie tot Christus en tot het *deel van het volk van God* (CD 11) dat hem is toevertrouwd, en dat hij dient in naam van Christus de Goede Herder. Wie bisschop gewijd wordt krijgt geen voorrechten en taken die hem alleen betreffen. Hij ontvangt de genade en de taak om de gaven te herkennen, te onderscheiden en te verenigen die de Geest uitstort over personen en gemeenschappen. Hij doet dit binnen de sacramentele verbondenheid met de priesters en diakens die met hem samen verantwoordelijk zijn voor de ministeriële dienst in de lokale Kerk. Zo vervult hij wat het meest eigen is aan zijn specifieke zending, in de context van de zorg voor de gemeenschap van Kerken.

70. Het ambt van de bisschop is een dienst in, met en voor de gemeenschap (cf. LG 20), en wel door de verkondiging van het Woord, het voorgaan in de eucharistieviering en de andere sacramenten. Daarom pleit de synodale assemblee voor meer inspraak van het volk van God bij de keuze van bisschoppen. De assemblee beveelt verder aan dat de bisschopswijding plaatsvindt in het bisdom waar hij zijn ambt zal vervullen, en niet in zijn bisdom van herkomst, zoals dikwijls gebeurt. Ook adviseert zij dat de voornaamste consecratoren gekozen worden uit de bisschoppen van de kerkprovincie, waaronder, indien mogelijk, de metropoliet. Zo wordt de band tussen de bisschop en zijn lokale Kerk benadrukt, wanneer hij ten overstaan van haar de verplichtingen van zijn ambt op zich neemt. Om goed te kunnen onderscheiden, dient de

bisschop, vooral tijdens pastorale bezoeken, tijd door te brengen met de gelovigen en naar hen te luisteren. Dit zal ertoe bijdragen dat de Kerk ervaren wordt als familie van God. De constitutieve band tussen bisschop en lokale Kerk is heden ten dage minder duidelijk bij titulaire bisschoppen, zoals pauselijke vertegenwoordigers en medewerkers van de Romeinse Curie. Verdere reflectie hierover is nodig.

71. Ook bisschoppen hebben begeleiding en ondersteuning nodig. De metropoliet kan een rol spelen in het bevorderen van broederschap tussen bisschoppen van naburige bisdommen. Het synodale proces toont aan dat bisschoppen permanente vorming nodig hebben, ook in lokale contexten. De synode wijst op de noodzaak om de rol van hulpbisschoppen te verduidelijken en om de taken die de bisschop kan delegeren, uit te breiden. De Kerk dient de ervaring van bisschoppen emeriti in hun nieuwe manier van dienstbaarheid aan het Volk van God te waarderen. Gelovigen moeten geholpen worden om geen overdreven en onrealistische verwachtingen te koesteren ten aanzien van de bisschop. Ook hij is een kwetsbare broeder, blootgesteld aan verleiding, en heeft, net als iedereen hulp nodig. Een geïdealiseerd beeld van de bisschop hindert hem in zijn delicate ambt. In een synodale Kerk wordt dit ambt gesteund door de deelname van het hele Volk van God aan de zending.

Met de bisschop: priesters en diakens

72. In een synodale Kerk zijn priesters geroepen om hun eigen dienstwerk te beleven door nabij te zijn, gastvrij en luisterbereid voor allen, en zich open te stellen voor een synodale stijl. De priesters *vormen samen met hun bisschop één presbyterium* (LG 28). Samen met hem onderscheiden zij charisma's en begeleiden en leiden zij de lokale Kerk, met bijzondere aandacht voor de dienst aan de eenheid. Zij leven in priesterlijke broederschap en trekken samen op in het pastoraal dienstwerk. Ook priesters van instituten van godgewijd leven en sociëteiten van apostolisch leven maken deel uit van het presbyterium en verrijken het met de eigenheid van hun charisma. Priesters die van buiten het bisdom komen, zoals priesters uit Oosterse Kerken *sui iuris*, celibatair of gehuwd, *fidei donum* priesters en priesters uit andere landen, helpen de lokale clerus om zich open te stellen voor heel de Kerk. Diocesane priesters helpen hun andere medebroeders om zich in te voegen in een concreet bisdom, met zijn tradities en spirituele rijkdommen. Zo vindt er ook in het presbyterium een uitwisseling van gaven plaats, ten dienste van de zending. Ook priesters hebben begeleiding en ondersteuning nodig, vooral in de beginfase van hun dienstwerk en op momenten van zwakte en kwetsbaarheid.

73. Diakens staan ten dienste van de mysteriën van God en van de Kerk (cf. LG 41). Zij worden gewijd, *niet voor het priesterschap, maar voor het dienstwerk* (LG 29). Ze vervullen hun dienst in naastenliefde, verkondiging en liturgie, en tonen zo in elke sociale en kerkelijke context waar ze aanwezig zijn de relatie tussen het Evangelie en een leven in liefde. Ook bevorderen zij in de hele Kerk een bewustzijn en een stijl van dienstbaarheid aan allen, vooral aan de armsten. Diakens hebben veel taken, zoals blijkt uit de traditie, het liturgische gebed en de pastorale praktijk. Deze taken moeten worden gepreciseerd volgens de behoeften van elke lokale Kerk, in het bijzonder om de aandacht voor de armsten te wekken en te behouden, binnen een synodaal-missionaire en barmhartige Kerk. Het diakenambt is nog onbekend bij veel christenen. Hoewel het door Vaticanum II in de Latijnse Kerk is hersteld als een zelfstandige en blijvende rang (cf. LG 29), is het nog niet in alle delen van de wereld ingevoerd. De leer van het Concilie moet verder worden verdiept, ook door de vele ervaringen te evalueren. Deze leer geeft de lokale Kerken al goede redenen om niet te wachten met het actief bevorderen van het

permanente diaconaat als waardevolle factor voor de groei van een dienende Kerk, in navolging van de Heer Jezus, de Dienaar van allen. Dit kan ook bijdragen aan een beter begrip van de betekenis van de diakenwijding voor toekomstige priesters.

Samenwerking tussen gewijde bedienaren binnen een synodale Kerk

74. Deelnemers aan het synodale proces hebben herhaaldelijk hun dankbaarheid betuigd aan de bisschoppen, priesters en diakens voor de vreugde, de inzet en de toewijding waarmee zij hun dienstwerk verrichten. Ook de moeilijkheden van herders in hun ambt zijn besproken, zoals het gevoel van isolement, eenzaamheid en het zich overweldigd weten door de verwachting iedere nood te lenigen. De synodale ervaring kan bisschoppen, priesters en diakens helpen om de medeverantwoordelijkheid in de uitoefening van het ambt opnieuw te ontdekken, wat ook samenwerking met de andere leden van het volk van God vereist. Een betere verdeling van taken en verantwoordelijkheden is noodzakelijk, evenals een moedige onderscheiding van wat eigen is aan het gewijde ambt en wat aan anderen kan en moet worden gedelegeerd. Dit zal de uitoefening van het ambt in elk van zijn graden spiritueel gezonder en pastoraal dynamischer maken. Dit perspectief zal ongetwijfeld invloed hebben op besluitvormingsprocessen met een duidelijker synodale stijl. Het zal ook helpen om het klerikalisme te overwinnen. Klerikalisme bestaat in het misbruiken van macht in eigen voordeel en in het verwringen van het gezag in de Kerk, dat juist bedoeld is om het volk van God te dienen. Dit komt vooral tot uiting in misbruik door gewijde bedienaren: seksueel misbruik, economisch misbruik, misbruik van geweten en machtsmisbruik. *Klerikalisme, in de hand gewerkt door zowel priesters als leken, veroorzaakt een scheuring in de Kerk en voedt veel kwaad, dat we vandaag aanklagen. Klerikalisme houdt dit kwaad in stand* (Franciscus, *Brief aan het volk van God*, 20 augustus 2018).

Samen voor de zending

75. Om tegemoet te komen aan de noden van de gemeenschap en de zending heeft de Kerk doorheen haar geschiedenis een aantal diensttaken ingesteld, die zich onderscheiden van de gewijde ambten. Deze diensttaken komen voort uit charisma's die publiekelijk erkend worden door de gemeenschap en haar verantwoordelijken én die duurzaam in dienst staan van de zending. Sommige zijn specifiek gericht op de dienst aan de christelijke gemeenschap. Van bijzonder belang zijn de formeel ingestelde diensttaken. Deze worden door de bisschop eenmalig in het leven toegekend met een specifiek ritus en dit na een passend onderscheidingsproces en een adequate vorming van de kandidaten. Het gaat hier niet om een louter mandaat of een toewijzing van taken. De toekenning van de dienstaak is een sacramentale die de persoon vormt en bepaalt hoe hij of zij deelneemt aan het leven en de zending van de Kerk. In de Latijnse Kerk betreft het de diensttaken van lector, acoliet (cf. Apostolische Brief in de vorm van *Motu proprio Spiritus Domini*, 10 januari 2021), en catechist (cf. Apostolische Brief in de vorm van *Motu proprio Antiquum ministerium*, 10 mei 2021). De modaliteiten van uitoefening van deze diensttaken worden vastgelegd door een mandaat van de bevoegde overheid. Het is de taak van de bisschoppenconferenties om te bepalen aan welke persoonlijke voorwaarden kandidaten moeten voldoen. Zij stellen ook de vormingstrajecten vast die toegang geven tot deze diensttaken.

76. Naast formeel ingestelde diensttaken bestaan er ook bedieningen zonder rituele aanstelling, maar die wel op een stabiele manier worden uitgeoefend in opdracht van de

bevoegde overheid. We denken hierbij aan functies zoals het coördineren van een kleine kerkelijke gemeenschap, het leiden van het gemeenschappelijke gebed, of het organiseren van caritatieve activiteiten. De invulling van deze functies kan heel divers zijn, afhankelijk van de eigenheid van de lokale gemeenschappen. Een goed voorbeeld hiervan zijn de catechisten die in veel Afrikaanse regio's al lange tijd verantwoordelijk zijn voor gemeenschappen waar geen priesters zijn. Ook al is er geen voorgeschreven ritus, toch is het wenselijk om de toewijzing van deze diensttaken publiek te maken door iemand officieel een mandaat te geven tijdens een bijeenkomst van de gemeenschap. Op die manier wordt de erkenning van deze diensttaken bevorderd. Daarnaast zijn er buitengewone diensttaken, zoals de buitengewone bediening van de communie, het voorgaan in de zondagse vieringen in afwachting van een priester, het toedienen van sommige sacramentaliën, etc. Zowel het Latijnse als het Oosterse canonieke recht voorziet dat leken, mannen of vrouwen, in sommige gevallen buitengewone bedienaar van het doopsel kunnen zijn. In het Latijnse canonieke recht kan de bisschop (met toestemming van de Heilige Stoel) leken, zowel mannen als vrouwen, delegeren om te assisteren bij huwelijken. Uitgaande van de noden in de lokale contexten, kan men overwegen om deze mogelijke diensttaken van leken uit te breiden en te bestendigen. Tenslotte is er ook het spontane dienstwerk, dat aan geen bijzondere voorwaarden of expliciete gebonden is. Dit laat zien dat alle gelovigen op diverse manieren deelnemen aan de zending, ieder met zijn of haar eigen gaven en charisma's.

77. Lekengelovigen, zowel mannen als vrouwen, moeten meer kansen krijgen om deel te nemen aan het leven van de Kerk, door ook nieuwe vormen van dienstbaarheid en diensttaken te ontwikkelen. Dit moet gebeuren als antwoord op de pastorale noden van onze tijd, in een geest van samenwerking en gedifferentieerde medeverantwoordelijkheid. Het synodale proces heeft een aantal concrete noden aan het licht gebracht, die om een passend antwoord vragen in de verschillende contexten:

- a) een ruimere participatie van leken, mannen en vrouwen, aan kerkelijke onderscheidingsprocessen en aan alle fasen van besluitvormingsprocessen (zowel de voorbereiding als het nemen van de beslissing);
- b) een ruimere toegang van lekenmannen en vrouwen, tot verantwoordelijke posities in bisdommen en kerkelijke instellingen, met inbegrip van seminaries, theologische instituten en faculteiten, in overeenstemming met de bestaande regels;
- c) een grotere erkenning en krachtigere ondersteuning van het leven en de charisma's van godgewijden, mannen en vrouwen en van hun inzet in verantwoordelijke kerkelijke posities;
- d) een toename van het aantal gekwalificeerde leken, mannen en vrouwen, als rechter in canonieke processen;
- e) een daadwerkelijke erkenning van de waardigheid en de rechten van iedere werknemer binnen de Kerk en haar instellingen.

78. Het synodale proces heeft opnieuw benadrukt dat luisteren een essentieel onderdeel vormt van elk aspect van het kerkelijke leven. Denk hierbij aan de bediening van de sacramenten, in het bijzonder het verzoenings sacrament, de catechese, de vorming en de pastorale begeleiding. In dit kader heeft de assemblee de mogelijke instelling van een diensttaak voor luisteren en begeleiding besproken. Hierover bestonden uiteenlopende standpunten. Sommigen waren voorstander van zo'n diensttaak, omdat die op een profetische wijze het belang van luisteren en begeleiding in de gemeenschap zou benadrukken. Anderen stelden dat luisteren en begeleiding taken zijn van alle gedoopten, en dat een specifieke diensttaak daarvoor

overbodig is. Weer anderen benadrukten de noodzaak aan verder onderzoek, bijvoorbeeld van de relatie tussen deze mogelijke diensttaak en geestelijke begeleiding, pastorale counseling en het verzoeningssacrament. Ook kwam de suggestie naar voren om deze diensttaak specifiek te richten op het onthaal van mensen aan de rand van de kerkgemeenschap, van wie terugkeert na een periode afstand te hebben genomen, van wie op zoek zijn naar de waarheid en hulp willen om de Heer te ontmoeten. Verdere onderscheiding is dus nodig. Lokale contexten waar deze nood sterk leeft, kunnen experimenteren met verschillende modellen voor zo'n diensttaak. Op basis daarvan kan verdere onderscheiding volgen.

Deel III – *Gooi het net uit*

Bekering van processen

Jezus riep: 'Hebben jullie iets te eten, jongens?' 'Nee', antwoordden ze. 'Gooi het net uit aan de rechterkant van het schip', roep Jezus, 'dan lukt het wel'. Ze wierpen het net uit, en er zat zo veel vis in dat ze het niet omhoog konden trekken (Joh 21,5-6).

79. De visvangst had niets opgeleverd en het werd tijd om terug te keren naar de oever. Maar toen klonk er een stem, vol gezag die de leerlingen uitnodigde om iets te doen wat ze in hun eentje nooit zouden bedacht hebben, iets wat hun eigen inzicht te boven ging. *Gooi het net uit aan de rechterkant van het schip, dan lukt het wel.* Tijdens het synodale proces hebben we geprobeerd naar deze stem te luisteren en deze boodschap ter harte te nemen. In gebed en broederlijke dialoog hebben we ontdekt dat kerkelijke onderscheiding, zorgvuldige besluitvorming en de bereidheid om verantwoording af te leggen van ons eigen handelen én de gevolgen van onze beslissingen te evalueren, praktijken zijn die gehoor geven aan het Woord dat ons de weg wijst van de zending.

80. Deze drie praktijken zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Besluitvormingsprocessen vereisen kerkelijke onderscheiding. Dit vereist een luisteren in een sfeer van vertrouwen, gedragen door transparantie en verantwoording. Vertrouwen moet wederzijds zijn. Wie beslissingen nemen moeten vertrouwen schenken aan het Volk van God en ernaar luisteren. Het Volk van God moet op zijn beurt vertrouwen kunnen geven aan de gezagsdragers. Deze integrale visie laat zien dat al deze praktijken elkaar ondersteunen en van elkaar afhankelijk zijn. Zo wordt de Kerk in staat gesteld om haar eigen zending te vervullen. Het engagement om besluitvormingsprocessen te bevorderen die gebaseerd zijn op kerkelijke onderscheiding en de keuze voor een cultuur van transparantie, verantwoording en evaluatie, vergt een gedegen vorming die niet alleen technisch is maar ook de theologische, Bijbelse en spirituele grondslagen van deze praktijken verkent. Alle gedoopten hebben deze vorming nodig met het oog op hun getuigenis, zending, heiligheid en dienstbaarheid die de medeverantwoordelijkheid in het licht stelt. Een specifieke vorming is vereist voor wie verantwoordelijke taken op zich neemt of bijdraagt aan de kerkelijke onderscheiding.

Kerkelijke onderscheiding voor de zending

81. Om relaties te bevorderen die de zending van de Kerk dragen en richting geven, is het allereerst nodig ons te laten leiden door de wijsheid van het Evangelie die de apostolische gemeenschap van Jeruzalem in staat stelde om het resultaat van het eerste synodale gebeuren te bezegelen met de woorden: *In overeenstemming met de Heilige Geest hebben wij namelijk besloten* (Hnd 15,28). We spreken van 'kerkelijke' onderscheiding wanneer het Volk van God dit beoefent in dienst van de zending. De Geest, die de Vader in naam van Jezus heeft gezonden, zal alles verduidelijken (cf. Joh 14,26) en de gelovigen altijd leiden *naar de volle waarheid* (Joh 16,13). Door zijn voortdurende aanwezigheid en werking *ontwikkelt zich in de Kerk deze overlevering, die teruggaat op de apostelen* (DV 8). Biddend om het licht van de geest deelt het Volk van God in Christus' profetische taak (cf. LG 12) en het *streeft ernaar om in de gebeurtenissen, behoeften en wensen die het met de overige mensen van onze tijd deelt, te*

onderscheiden wat daarin de ware tekenen zijn van Gods aanwezigheid of van zijn bedoelingen (GS 11). Deze onderscheiding doet beroep op alle gaven van wijsheid die de Heer in de Kerk verspreidt en is geworteld in de *sensus fidei* die de Geest aan alle gedoopten schenkt. Vanuit deze geest moeten we het leven van de synodaal-missionaire Kerk begrijpen en vernieuwen.

82. Kerkelijke onderscheiding is geen organisatorische techniek, maar een spirituele praktijk in geloof te beleven. Ze vereist innerlijke vrijheid, nederigheid, gebed, wederzijds vertrouwen, openheid voor vernieuwing en overgave aan Gods wil. Ze is nooit de bevestiging van een standpunt van een persoon of groep, en ook niet simpelweg de optelsom van individuele meningen. Iedereen spreekt vanuit zijn of haar geweten en staat open voor wat anderen vanuit hun geweten inbrengen. Zo probeert men samen te ontdekken *wat de Geest tegen de gemeenten zegt* (Apk 2,7). Kerkelijke onderscheiding verwacht de bijdrage van alle betrokkenen. Zo is ze zowel de voorwaarde als de bevoorrechte uitdrukking van synodaliteit, waarin gemeenschap, zending en participatie samen beleefd worden. De onderscheiding wordt rijker hoe meer allen gehoord worden. Het is daarom essentieel om een brede deelname aan onderscheidingsprocessen te stimuleren, met speciale aandacht voor de betrokkenheid van wie zich aan de rand van de christelijke gemeenschap en de samenleving bevindt.

83. Luisteren naar Gods Woord is zowel het vertrekpunt als het criterium van elke kerkelijke onderscheiding. De Heilige Schrift getuigt dat God tot zijn Volk heeft gesproken, tot Hij ons in Jezus de volheid van de hele openbaring schonk (cf. DV 2). De Schriften wijzen ons de plaatsen aan waar we Gods stem kunnen horen. God spreekt allereerst tot ons in de liturgie. Christus zelf spreekt immers *wanneer de heilige Schriften in de Kerk gelezen worden* (SC 7). God spreekt door de levende traditie van de Kerk, het leergezag van de Kerk, de persoonlijke en gemeenschappelijke meditatie van de Schrift en de praktijken van volksvroomheid. God blijft zich manifesteren doorheen de roep van de armen en de gebeurtenissen in de mensengeschiedenis. God communiceert ook met zijn Volk door de schepping. Alle elementen van de schepping verwijzen naar het handelen van de Schepper en zijn vervuld van de aanwezigheid van de Geest die leven geeft. Ten slotte spreekt God ook in het persoonlijke geweten van ieder mens. Dit geweten is *de diepverborgen kern en het heiligdom van de mens waar de mens alleen is met God. De stem van God weerklinkt in zijn binnenste* (GS 16). Kerkelijke onderscheiding vraagt om voortdurende zorg en vorming van het geweten en om de groei van de *sensus fidei*. Zo wordt geen enkele plaats verwaarloosd waar God spreekt en zijn Volk tegemoetkomt.

84. De etappes in de kerkelijke onderscheiding kunnen op verschillende manieren vorm krijgen, afhankelijk van de plaats en de tradities. Op basis van de synodale ervaring is het mogelijk enkele essentiële elementen aan te duiden die niet mogen ontbreken:

- a) het voorwerp ter onderscheiding helder formuleren en voorzien in adequate informatie en instrumenten om het te begrijpen;
- b) ruim de tijd nemen voor voorbereiding met gebed, het beluisteren van Gods Woord en reflectie over het thema;
- c) innerlijke vrijheid ten aanzien van persoonlijke belangen en groepsbelangen en een engagement tot het bevorderen van het algemene welzijn;
- d) aandachtig en respectvol luisteren naar ieders woord;
- e) het nastreven van een zo groot mogelijke consensus die ontstaat vanuit wat de harten het

meest *doet branden* (cf. Lc 24,32), zonder conflicten te verbergen en zonder te streven naar compromissen die de lat lager leggen;

f) de formulering van de bereikte consensus door de begeleider van het proces die dit voorlegt aan alle deelnemers die kunnen aangeven of zij er zich al of niet in herkennen.

Op basis van de onderscheiding rijpt een gepaste beslissing, die de instemming van allen vraagt, ook als iemands mening niet is gevolgd. Daarop volgt een periode van receptie van de beslissing door de gemeenschap en wordt de beslissing verder getoetst en geëvalueerd.

85. Onderscheiding vindt altijd plaats binnen een concrete context en het is belangrijk de complexiteit en de specifieke kenmerken ervan zo goed mogelijk te kennen. Opdat een onderscheiding werkelijk ‘kerkelijk’ zou zijn, zijn er verschillende zaken nodig. Het vraagt onder meer een adequate exegese van de Bijbelteksten, als hulp om ze te interpreteren en te begrijpen, en om eenzijdige of fundamentalistische benaderingen te vermijden. Er is ook kennis van de kerkvaders en de traditie nodig en van de uitspraken van het leergezag rekening houdend met hun verschillende graad van gezag. Ook de bijdragen van de verschillende theologische disciplines zijn van belang, evenals die van de menswetenschappen en van de historische, sociale en bestuurlijke wetenschappen. Zonder dit alles is het onmogelijk om op een ernstige manier de context te kennen waarbinnen en met het oog waarop de onderscheiding gebeurt.

86. De Kerk kent een grote verscheidenheid aan benaderingen van onderscheiding en aan gevestigde methoden. Deze verscheidenheid is een rijkdom. Mits de nodige aanpassingen aan de verschillende contexten kan de pluraliteit van benaderingen vruchtbaar zijn. Ten dienste van de gemeenschappelijke zending is het belangrijk dat de verschillende benaderingen open met elkaar in gesprek gaan. Daarbij mag het bijzondere karakter van elke benadering niet verloren gaan, en dient men zich te hoeden voor het innemen van starre identitaire standpunten. Binnen de lokale Kerken, te beginnen met de kleine kerkelijke gemeenschappen en de parochies, is het van fundamenteel belang om vormingsmogelijkheden te bieden die een cultuur van kerkelijke onderscheiding voor de zending verspreiden en versterken. Dit is met name van belang voor wie verantwoordelijke taken opneemt. Even belangrijk is verzorgen van de vorming van begeleiders of facilitators, wier bijdrage vaak cruciaal is in het verloop van onderscheidingsprocessen.

Vorm geven aan besluitvormingsprocessen

87. In de synodale Kerk *is de hele gemeenschap, in de vrije en rijke verscheidenheid van haar leden, geroepen om te bidden, te luisteren, te analyseren, te dialogeren, te onderscheiden en te adviseren, zodat pastorale beslissingen meer in overeenstemming met Gods wil worden genomen* (CTI, nr. 68), in dienst van de zending. Een zo breed mogelijke deelname van het hele Volk van God aan besluitvormingsprocessen is de meest effectieve manier om een synodale Kerk te versterken. Synodaliteit defineert de *modus vivendi et operandi* van de Kerk. Daarom is de praktijk van synodaliteit onmisbaar voor haar zending: onderscheiden, consensus bereiken en beslissingen nemen door de werking van de verschillende synodale structuren en instellingen.

88. De gemeenschap van leerlingen die door de Heer is bijeengeroepen en uitgezonden, is niet eenvormig noch amorf. Zij is zijn lichaam met vele en verschillende ledematen, een gemeenschap met een lange geschiedenis. In haar is het Koninkrijk van God als *kiem en aanvang* aanwezig, ten dienste van zijn komst in de hele mensenfamilie (cf. LG 5). De

kerkvaders wezen al op het belang van de gemeenschap voor de zending van het volk van God. Ze deden dit met een drievoudig *nihil sine: niets zonder de bisschop* (Ignatius van Antiochië, *Briefaan de Trallianen*, 2.2), *niets zonder de raad van de priesters, niets zonder de instemming van het volk* (Cyprianus van Carthago, *Brief* 14.4). Waar dit principe van het *nihil sine* wordt doorbroken, raakt de identiteit van de Kerk verduisterd en wordt haar zending belemmerd.

89. Vanuit dit ecclesiologische referentiekader wordt gestreefd naar het bevorderen van participatie op basis van een gedifferentieerde medeverantwoordelijkheid. Elk lid van de gemeenschap moet gerespecteerd worden, en zijn of haar capaciteiten en gaven moeten worden ingezet met het oog op de gezamenlijke besluitvorming. Er dient voorzien te worden in vormen van institutionele bemiddeling met een min of meer vast structuur, afhankelijk van de omvang van de gemeenschap. Het geldende recht voorziet reeds participatieorganen op verschillende niveaus, die verderop in dit document aan bod komen.

90. Om besluitvormingsprocessen soepel te laten verlopen, is het nuttig om stil te staan bij hun vormgeving. Deze processen voorzien meestal een fase van voorbereiding en analyse *door een gezamenlijke inspanning van onderscheiding, overleg en samenwerking* (cf. CTI, nr. 69). Dit vormt de basis voor het daaropvolgende beslissingsproces dat toekomt aan de bevoegde overheid. De twee fasen concurreren niet met elkaar of staan niet tegenover elkaar, maar vullen elkaar aan en dragen er samen toe bij dat de genomen beslissingen voortkomen uit de gehoorzaamheid van allen aan Gods wil voor zijn Kerk. Daarom is het nodig om procedures te bevorderen, die de wederkerigheid tussen de assemblee en de voorzitter versterken in een sfeer van openheid voor de Geest en wederzijds vertrouwen, met de bedoeling een zo mogelijk unanieme consensus te bereiken. Het proces moet ook voorzien in de fases van de uitvoering en evaluatie van de beslissing. Daarbij krijgen de rollen van de betrokkene personen een andere invulling.

91. In sommige gevallen schrijft de bestaande wetgeving voor dat de overheid verplicht is om een raadpleging te houden, voordat een beslissing wordt genomen. De pastorale overheid heeft de plicht om te luisteren naar de deelnemers aan de raadpleging en kan daarom niet handelen alsof ze hen niet heeft gehoord. De pastorale overheid zal daarom niet afwijken van de uitkomst van de raadpleging, wanneer er overeenstemming is, tenzij er een overwegende reden is die naar behoren moet worden toegelicht (cf. CIC, can. 127, § 2, 2°; CCEO can. 934, § 2, 3°). Zoals in elke gemeenschap die rechtvaardig wil zijn, bestaat de uitoefening van gezag in de Kerk niet uit het opleggen van een willekeurige wil. In de verschillende wijzen waarop het wordt uitgeoefend, staat het gezag altijd ten dienste van de gemeenschap en van de aanvaarding van de waarheid van Christus, waarin en waarnaar de Heilige Geest ons leidt in verschillende tijden en contexten (cf. Joh 14,16).

92. In een synodale Kerk is de beslissingsbevoegdheid van de bisschop, het bisschoppencollege en de bisschop van Rome onvervreemdbaar. Deze bevoegdheid is immers geworteld in de hiërarchische structuur van de Kerk, die Christus heeft ingesteld ten dienste van de eenheid en de bescherming van de rechtmatige verscheidenheid (cf. LG 13). Deze bevoegdheid is echter niet onvoorwaardelijk. Een richtlijn die voortkomt uit het raadplegingsproces, als resultaat van een zorgvuldige onderscheiding, in het bijzonder door de participatieorganen, kan niet worden genegeerd. Een tegenstelling tussen raadpleging en deliberatie is daarom misplaatst. In de Kerk vereist deliberatie de bijdrage van allen, nooit zonder de pastorale overheid die op basis van haar opdracht beslist. Daarom moet de terugkerende formulering in het Wetboek van Canoniek Recht, die spreekt over een *loutr*

raadgevend advies (tantum consultivum), worden heroverwogen om mogelijke dubbelzinnigheden te vermijden. Het is daarom wenselijk de canonieke wetgeving te herzien vanuit een synodaal perspectief. Dit moet zowel het onderscheid als de samenhang tussen raadpleging en deliberatie verduidelijken, evenals de verantwoordelijkheden van wie in hun verschillende functies deelnemen aan de besluitvormingsprocessen.

93. Voor het welslagen van de besluitvormingsprocessen is het essentieel dat ze ordelijk verlopen en dat de betrokkenen hun verantwoordelijkheid opnemen op de manier zoals hier bedoeld:

a) De bevoegde overheid heeft met name de taak om:

- het onderwerp van de raadpleging en deliberatie duidelijk te omschrijven en te specificeren wie uiteindelijk verantwoordelijk is voor de beslissing;
- te bepalen wie geraadpleegd moet worden omwille van hun specifieke deskundigheid of betrokkenheid bij de zaak;
- ervoor te zorgen dat alle deelnemers daadwerkelijk toegang hebben tot de relevante informatie, zodat zij hun mening met kennis van zaken kunnen formuleren.

b) Wie geraadpleegd wordt, individueel of als lid van een collegiaal orgaan, is verantwoordelijk voor:

- het geven van een oprechte en eerlijke mening, in eer en geweten;
- het vertrouwelijk behandelen van de ontvangen informatie;
- het formuleren van een duidelijk advies, met vermelding van de belangrijkste punten, zodat de overheid, als ze anders beslist dan geadviseerd, kan uitleggen hoe zij met het advies rekening heeft gehouden in haar deliberatie.

c) Zodra de bevoegde overheid de beslissing heeft geformuleerd, na het raadplegingsproces te hebben gerespecteerd en de redenen voor de beslissing te hebben verduidelijkt, zijn allen – om reden van de gemeenschapsband die alle gedoopten verenigt - verplicht de beslissing te respecteren en uit te voeren, ook wanneer ze niet overeenkomt met hun eigen standpunt. Allen kunnen en dienen eerlijk deel te nemen aan de fase van de evaluatie van de beslissing. Het blijft altijd mogelijk om volgens de wettelijke procedures in beroep te gaan bij de hogere overheid.

94. Een correcte en vastberaden uitvoering van besluitvormingsprocessen in synodale stijl zal het Volk van God sterk doen vooruitgaan in een participatief perspectief en dit in het bijzonder door de participatieorganen die het canoniek recht voorziet. Zonder concrete veranderingen op korte termijn zal het visioen van een synodale Kerk niet geloofwaardig zijn en dreigt er afstand te groeien tot die leden van het Volk van God die kracht en hoop hebben geput uit de synodale weg. Het is aan de lokale Kerken om passende manieren te vinden om deze veranderingen door te voeren.

Transparantie, verantwoording, evaluatie

95. Het nemen van een beslissing vormt niet het einde van het besluitvormingsproces. Het proces omvat ook verantwoording en evaluatie, in een geest van transparantie geïnspireerd door evangelische criteria. Verantwoording afleggen aan de gemeenschap over het eigen

dienstwerk behoort tot de oudste traditie die teruggaat tot de apostolische Kerk. Een voorbeeld vinden we in Handelingen 11. Bij zijn terugkeer in Jeruzalem kreeg Petrus vanwege de joodse gelovigen verwijten toegestuurd omdat hij Cornelius, een heiden, gedoopt had. *Ze zeiden dat hij onbesnedenen had bezocht en samen met hen had gegeten* (Hnd 11,2-3). Petrus reageerde door de redenen voor zijn handelen uit te leggen.

96. Wat in het bijzonder de transparantie betreft, is het nodig gebleken de betekenis ervan te verhelderen. Dit kan door transparantie te verbinden met termen als waarheid, loyaliteit, helderheid, eerlijkheid, integriteit, coherentie, afwijzing van ondoorzichtigheid, hypocrisie en ambiguïteit, en de afwezigheid van bijbedoelingen. Hierbij werd verwezen naar de evangelische zaligspreking van de zuiveren van hart (cf. Mt 5,8), het gebod om *argeloos als duiven* te zijn (Mt 10,16), en de woorden van de apostel Paulus: *We hebben ons afgekeerd van heimelijke lafheid: we gaan niet sluw te werk, vervalsen het woord van God niet, maar maken de waarheid openlijk bekend. Zo bevelen we ons ten overstaan van God aan bij ieders geweten* (2 Kor 4,2). Het gaat dus veeleer om een fundamentele grondhouding, geworteld in de Schrift, dan om een reeks procedures of eisen van administratieve of bestuurlijke aard. Ware evangelische transparantie gaat niet ten koste van respect voor privacy en vertrouwelijkheid. Ze respecteert de bescherming van personen, hun waardigheid en rechten, zelfs tegenover onrechtmatige eisen van de burgerlijke overheid. Dit alles kan echter nooit praktijken rechtvaardigen die in strijd zijn met het Evangelie. Het mag ook geen excuus zijn om de strijd tegen het kwaad te ontlopen of zaken in de doofpot te stoppen. In ieder geval, wat betreft het biechtgeheim, is *het sacramentele zegel onschendbaar. Geen enkele menselijke macht heeft daar jurisdictie over, noch kan zij die opeisen* (Franciscus, *Toespraak tot de deelnemers aan de 30e cursus over het interne forum georganiseerd door de Apostolische Penitentiaria*, 29 maart 2019).

97. Transparantie, zoals hierboven beschreven, vormt een garantie voor vertrouwen en geloofwaardigheid in een synodale Kerk met aandacht voor relaties. Vooral de zwakste en meest kwetsbare mensen dragen de gevolgen van de schending van dit vertrouwen. Door transparantie, verantwoording en evaluatie te bevorderen, versterkt de Kerk haar betrouwbaarheid waar die reeds bestaat. Deze elementen zijn cruciaal waar de geloofwaardigheid van de Kerk hersteld dient te worden, vooral in het kader van de bescherming van minderjarigen en kwetsbare volwassenen (*safeguarding*).

98. Transparantie, verantwoording en evaluatie helpen de Kerk om trouw te blijven aan haar zending. Het ontbreken ervan is een van de gevolgen van het klerikalisme, dat daardoor wordt aangewakkerd. Klerikalisme gaat uit van de impliciete veronderstelling dat gezagsdragers in de Kerk geen verantwoording hoeven af te leggen over hun daden en beslissingen alsof ze losstaan van of verheven zijn boven de rest van het Volk van God. Transparantie en verantwoording zijn essentieel, niet alleen bij seksueel, financieel of ander misbruik, maar ook bij de levensstijl van de herders, de pastorale planning en de evangelisatiemethoden. Transparantie en verantwoording zijn ook nodig over de wijze waarop de Kerk de menselijke waardigheid respecteert, bijvoorbeeld met betrekking tot de arbeidsomstandigheden binnen haar instellingen.

99. Als de synodale Kerk gastvrij wil zijn, dient verantwoording een gangbare praktijk te worden op alle niveaus. Wie gezag uitoefent, draagt een grotere verantwoordelijkheid en is geroepen om daarover verantwoording af te leggen bij God en zijn Volk. Door de eeuwen heen is de praktijk van verantwoording aan oversten bewaard gebleven. De verantwoording die

gezagsdragers aan de gemeenschap verschuldigd zijn, moet worden teruggewonnen. De synodale Kerk kan zich hierbij laten inspireren door instellingen en procedures die in het godgewijde leven gegroeid zijn (zoals kapittels, canonieke visitaties, enz.).

100. Daarnaast zijn structuren en vormen nodig om regelmatig te evalueren hoe verantwoordelijkheid wordt opgenomen in diensttaken van allerlei aard. Zo'n evaluatie wil geen oordeel vellen over mensen, maar brengt veeleer de positieve aspecten en de mogelijke verbeterpunten in beeld van de wijze waarop verantwoordelijkheid wordt opgenomen. Het stelt de Kerk in staat om te leren van ervaringen, haar actieplannen bij te sturen en aandachtig te blijven voor de stem van de Heilige Geest, met bijzondere aandacht voor de vruchten van de genomen beslissingen met het oog op de zending van de Kerk.

101. Samen met het opvolgen van wat reeds door de canonieke normen is voorzien aan criteria en mechanismen van controle, kom het de lokale Kerken, en vooral hun groeperingen, toe om op synodale wijze efficiënte methoden en procedures voor verantwoording en evaluatie te ontwikkelen. Deze moeten aansluiten bij de specifieke context, de burgerlijke wetgeving, de legitieme maatschappelijke verwachtingen en de effectief beschikbare expertise. De voorkeur gaat uit naar participatieve evaluatiemethoden, waarbij het belangrijk is om de expertise te benutten van mensen, in het bijzonder leken, die vaak meer vertrouwd zijn met verantwoordings- en evaluatieprocessen. Tegelijkertijd is het belangrijk om goede praktijken uit de lokale civiele samenleving te onderscheiden en aan de kerkelijke context aan te passen. De manier waarop de verantwoordings- en evaluatieprocessen op lokaal niveau worden uitgewerkt, moet worden opgenomen in het verslag dat tijdens de ad liminabezoeken wordt voorgesteld.

102. Om transparantie, verantwoording en evaluatie in de Kerk te bevorderen, is het in vormen die passen bij de verschillende contexten, belangrijk om ten minste te garanderen:

- a) een doeltreffende werking van de Raden voor Economische Aangelegenheden;
- b) de actieve betrokkenheid van het Volk van God, in het bijzonder van de meest bekwame leden, bij de pastorale en economische planning;
- c) de opstelling en publicatie van een jaarlijks economisch verslag (aangepast aan de lokale context en daadwerkelijk toegankelijk) zoveel mogelijk gecertificeerd door externe revisoren, zodat het beheer van de goederen en financiële middelen van de Kerk en haar instellingen transparant is;
- d) de opstelling en publicatie van een jaarverslag over de uitvoering van de zending, met een overzicht van de ondernomen initiatieven op het gebied van bescherming van minderjarigen en kwetsbare personen (*safeguarding*), de bevordering van de toegang van leken gelovigen tot gezagsposities en van hun participatie aan besluitvormingsprocessen, waarbij de man-vrouwverhouding wordt aangegeven;
- e) procedures voor periodieke evaluatie van het functioneren van allen die een diensttaak of verantwoordelijkheid hebben binnen de Kerk.

Het is belangrijk te beseffen dat dit geen louter op zichzelf staande bureaucratische verplichting is. Het gaat veeleer om een inspanning tot communicatie als een krachtig educatief middel om een cultuurverandering teweeg te brengen. Bovendien geeft het meer zichtbaarheid aan de vele waardevolle initiatieven van de Kerk en haar instellingen, die nu vaak verborgen blijven.

Synodaliteit en participatieorganen

103. De deelname van gedoopten aan besluitvormings-, verantwoordings- en evaluatieprocessen wordt institutioneel bemiddeld. Allereerst zijn er de participatieorganen die het canoniek recht reeds op het niveau van de lokale Kerk voorziet. In de Latijnse Kerk gaat het om: de diocesane synode (cf. CIC, can. 466), de priesterraad (cf. CIC, can. 500, § 2), de diocesane pastorale raad (cf. CIC, can. 514, § 1), de parochiale pastorale raad (cf. CIC, can. 536), de diocesane en parochiale raad voor economische aangelegenheden (cf. CIC, can. 493 en 537). In de Oosterse Katholieke Kerken gaat het om: de eparchiale assemblee (cf. CCEO, can. 235 ev.), de eparchiale raad voor economische aangelegenheden (cf. CCEO, can. 262 ev.), de priesterraad (CCEO can. 264), de eparchiale pastorale raad (CCEO can. 272. ev.), en de parochieraden (cf. CCEO can. 295). De leden nemen deel op basis van hun eigen kerkelijke rol en hun diverse verantwoordelijkheden die met verschillende zaken samenhangen: hun charisma's, diensttaken, ervaring of competentie, enz. Elk van die organen draagt bij in de onderscheiding die nodig is voor de inculturatie van de verkondiging van het Evangelie, de zending van de gemeenschap in haar eigen omgeving en het getuigenis van de gedoopten die er deel van uitmaken. Deze organen nemen deel aan besluitvormingsprocessen volgens de vastgestelde procedures en bieden een kader voor verantwoording en evaluatie. Zelf moeten deze organen hun eigen werk evalueren en verantwoorden. Participatieorganen vormen één van de meest veelbelovende domeinen om te werken aan een snelle uitvoering van de synodale richtlijnen, waardoor merkbare veranderingen op korte termijn tot stand kunnen komen.

104. Een synodale Kerk steunt op het bestaan van participatieorganen die echt functioneren en levendig zijn, geen louter nominale werkelijkheden. Ze moeten functioneren in overeenstemming met de canonieke bepalingen of legitieme gebruiken en met respect voor de statuten en reglementen die erop van toepassing zijn. Daarom worden deze participatieorganen verplicht, zoals gevraagd in alle fasen van het synodale proces. Ze moeten hun rol volwaardig kunnen vervullen op een manier die niet louter formeel is, maar afgestemd op de diverse lokale contexten.

105. Verder is het opportuun het functioneren van deze organen te versterken door allereerst een synodale werkmethode aan te nemen. Daarbij kan het gesprek in de Geest, zo nodig aangepast, als referentiepunt dienen. Er moet bijzondere aandacht worden besteed aan de manier waarop de leden worden aangeduid. Wanneer er geen verkiezingen plaatsvinden, moet er een synodale raadpleging plaatsvinden die de realiteit van de gemeenschap of de lokale Kerk getrouw weerspiegelt. Op basis van de resultaten van deze raadpleging kan de bevoegde overheid overgaan tot de benoeming met aandacht voor de relatie tussen raadpleging en deliberatie zoals hierboven beschreven. Analooq aan wat voor de leden van de priesterraad geldt, moeten ook de leden van de diocesane en parochiale pastorale raden agendapunten kunnen voorstellen.

106. Ook dient er aandacht te zijn voor het met zorg samenstellen van de participatieorganen en daarbij te streven naar een grotere betrokkenheid van vrouwen, jongeren en mensen in armoede of aan de rand van de samenleving. Bovendien moeten in deze organen gedoopten aanwezig zijn die getuigen van hun geloof in de gewone levensrealiteiten, die maatschappelijk betrokken zijn en erkend zijn in hun apostolische en missionaire ingesteldheid. Participatieorganen mogen niet uitsluitend samengesteld worden uit mensen die actief zijn in de organisatie van het kerkelijke leven en de interne diensten van de

gemeenschap. Zo zal de kerkelijke onderscheiding een grotere openheid krijgen, een beter begrip van de werkelijkheid en een veelvoud aan perspectieven. Afhankelijk van de noden van de specifieke context, kan men, indien gewenst, ook vertegenwoordigers van andere kerken en christelijke gemeenschappen betrekken, zoals gebeurde in de synodale assemblee, of van andere religies in de regio. De lokale Kerken en hun groeperingen kunnen makkelijker zelf enkele criteria opstellen voor de samenstelling van de participatieorganen, die passen bij hun context.

107. De assemblee benadrukte het belang van ervaringen van hervormingen en reeds bestaande goede praktijken zoals het creëren van netwerken van pastorale raden op het niveau van basisgemeenschappen, parochies en zones tot de diocesane pastorale raad. Om het consulteren en luisteren te bevorderen, is het wenselijk om met een zekere regelmaat kerkelijke bijeenkomsten te organiseren op alle niveaus. Daarbij moet men de raadpleging niet beperken tot de katholieke Kerk, maar ook openstaan voor de bijdrage van andere Kerken en christelijke gemeenschappen en aandacht hebben voor verschillende godsdiensten in het gebied.

108. De assemblee stelt voor om de diocesane synode en de eparchiale assemblee een meer prominente rol te geven als organen voor geregelde raadpleging door de bisschop van het deel van het Volk van God dat hem is toevertrouwd. Deze bijeenkomsten zouden plaats moeten zijn om te luisteren, te bidden en te onderscheiden, in het bijzonder bij belangrijke keuzes voor het leven en de zending van een lokale Kerk. De diocesane synode kan bovendien een platform bieden voor verantwoording en evaluatie. De bisschop brengt er verslag uit over de pastorale activiteit in de verschillende sectoren, de uitvoering van het pastorale plan, de receptie van de synodale processen van de gehele Kerk, de genomen initiatieven inzake *safeguarding* en het beheer van de financiën en de tijdelijke goederen. Dit vraagt om de versterking van de desbetreffende canonieke bepalingen zodat het synodaal-missionaire van elke lokale Kerk beter tot uiting komt. Daarbij wordt voorzien dat diocesane synodes en eparchiale assembleesvergaderingen op regelmatige basis en niet al te zelden samenkomen.

Deel IV – Een overvloedige vangst

Bekering van banden

De andere leerlingen kwamen met de boot en sleepten het net vol vis achter zich aan. [...] Simon Petrus ging weer aan boord en trok het net aan land. Het zat vol grote vissen, welgeteld honderddrieënvijftig, en toch scheurde het net niet (Joh 21,8.11).

109. Het net, uitgeworpen op het woord van de Verrezene, heeft een overvloedige visvangst opgeleverd. Allen helpen mee om het net binnen te halen. Petrus heeft een bijzondere rol. In het Evangelie is de visvangst een gezamenlijke onderneming: ieder heeft een specifieke taak, verschillend maar gecoördineerd met die van de anderen. Zo is de synodale Kerk: een netwerk van banden die ons verenigen in de gemeenschap, met ruimte voor de verscheidenheid van elk volk en elke cultuur. In een tijd waarin de ervaring van de plaatsen waarin de Kerk geworteld is en pelgrimeert, is het nodig nieuwe vormen te cultiveren voor de uitwisseling van gaven en de verweving van banden die ons verenigen, dit alles ondersteund door het dienstwerk van de bisschoppen in gemeenschap met elkaar en met de bisschop van Rome.

Geworteld en pelgrimerend

110. Het verkondigen van het Evangelie wekt geloof in de harten van mannen en vrouwen en leidt tot het ontstaan van een Kerk op een bepaalde plaats. De Kerk kan niet worden begrepen zonder haar verworteling in een concreet gebied, in die ruimte en tijd waar een gedeelde ervaring van ontmoeting met de reddende God vorm krijgt. Deze lokale dimensie van de Kerk waarborgt de rijke diversiteit van geloofsuitingen die geworteld zijn in specifieke culturele en historische contexten. De gemeenschap van Kerken manifesteert de gemeenschap van gelovigen binnen de ene Kerk. Synodale bekering nodigt zo iedereen uit om meer ruimte te maken in eigen hart, de eerste ‘plaats’ waar al onze relaties weerklinken. Deze relaties zijn geworteld in ieders persoonlijke relatie met Christus Jezus en zijn Kerk. Dit is de bron en de voorwaarde voor elke synodale hervorming van onze onderlinge verbondenheid en van de plaatsen waar de Kerk aanwezig is. Pastoraal handelen kan zich niet beperken tot het verzorgen van de relaties tussen mensen die zich al met elkaar verbonden voelen, maar moet de ontmoeting met elke man en vrouw bevorderen.

111. De ervaring van ‘geworteld zijn’ dient rekening te houden met diepgaande socio-culturele veranderingen die onze beleving van plaats beïnvloeden. Het concept ‘plaats’ kan niet langer louter geografisch en ruimtelijk begrepen worden. In onze tijd verwijst het naar het behoren tot een netwerk van relaties en tot een cultuur territoriale wortels meer dan ooit dynamisch en flexibel zijn. Verstedelijking speelt een cruciale rol in deze verandering. Vandaag de dag woont voor het eerst in de geschiedenis de meerderheid van de wereldbevolking in stedelijke gebieden. Grote steden zijn vaak een agglomeraat van mensen zonder geschiedenis of identiteit, waar mensen een geïsoleerd bestaan leiden. Traditionele territoriale banden vervagen, waardoor de grenzen van parochies en bisdommen minder duidelijk worden. De kerk is geroepen om in dergelijke contexten te leven en er het gemeenschapsleven herop te bouwen, een gezicht te geven aan anonieme werkelijkheden en mensen die elkaar niet kennen te verbinden in broederlijke relaties. Dit vraagt om waardering

van structuren die nog geschikt, maar vooral om missionaire creativiteit. We moeten nieuwe vormen van pastoraat verkennen en en aangeven hie die concreet kunnen gemaakt worden. Tegelijkertijd moeten we oog hebben voor plattelandsgebieden, waarvan enkele echte existentiële periferieën zijn. Net als andere plekken van marginalisering en uitsluiting mogen we ze niet veronachtzamen en verdienen ook zij specifieke pastorale aandacht en ondersteuning.

112. De toenemende mobiliteit om diverse redenen is kenmerkend voor onze tijd. Vluchtelingen en migranten vormen vaak dynamische gemeenschappen, ook in hun religieuze praktijken. Ze maken hun nieuwe woonplaats multicultureel. Sommigen onderhouden sterke banden met hun land van herkomst, vooral dankzij de digitale media en ondervinden moeite om relaties aan te knopen in het nieuwe land. Anderen blijven ontheemd. De komst van vluchtelingen en migranten is ook voor de lokale bevolking een uitdaging. Iedereen ervaart de impact van de ontmoeting met mensen van uiteenlopende herkomst - geografisch, cultureel en linguïstisch - en wordt geroepen om interculturele gemeenschappen op te bouwen. De impact van deze migratie op het leven van de Kerken mag niet genegeerd worden. De situatie van sommige Oosterse Katholieke Kerken is in dit opzicht veelzeggend, vanwege het toenemende aantal gelovigen in de diaspora. Nieuwe benaderingen zijn nodig om de banden met de Kerk van herkomst te behouden en te vernieuwen, met respect voor de verschillende spirituele en culturele wortels.

113. De digitale cultuur, die zich vooral onder jongeren snel verspreidt, verandert de beleving van ruimte en tijd diepgaand. Dit beïnvloedt de dagelijkse activiteiten, de communicatie en de interpersoonlijke relaties en heeft ook invloed op het geloof. De mogelijkheden van het internet veranderen relaties, banden en grenzen. Hoewel de verbondenheid tussen mensen nooit eerder zo groot is geweest, toch ervaren ze vaak eenzaamheid en marginalisering. Sociale media kunnen bovendien gebruikt worden door economische en politieke belangengroepen die mensen manipuleren door het verspreiden van ideologieën en haat en verdeeldheid zaaien. We zijn op deze realiteit niet voorbereid en vraagt daarom de keuze om middelen te investeren opdat de digitale omgeving een profetische plek voor de zending en verkondiging wordt. Lokale Kerken moeten digitale missionarissen bemoedigen, ondersteunen en begeleiden. Ook digitale christelijke gemeenschappen en groepen, vooral van jongeren, worden opgeroepen om na te denken over de wijze waarop ze gemeenschapszin bevorderen, ontmoeting en dialoog stimuleren, vorming aanbieden onder leeftijdsgenoten, en een synodale manier van Kerk-zijn ontwikkelen. Het internet biedt, juist door zijn verbindende kracht, nieuwe kansen om de synodale dimensie van de Kerk beter te beleven.

114. Deze sociale en culturele ontwikkelingen nodigen de Kerk uit om de betekenis van haar 'lokale' dimensie te heroverwegen en haar organisatiestructuren te bevragen, zodat ze haar zending beter kunnen dienen. Hoewel een geografische en concreet culturele verankering waardevol blijft, is het essentieel om 'plaats' te begrijpen als de werkelijkheid waarin de menselijke ervaring vorm krijgt. Juist in het weefsel van de relaties die daar ontstaan, is de Kerk geroepen om haar eigen sacramentaliteit tot uitdrukking te brengen (cf. LG 1) en haar zending te vervullen.

115. De manier waarop plaats en ruimte zich tot elkaar verhouden nodigt ons ook uit om te reflecteren over de Kerk als 'huis'. Als het beeld van het huis niet wordt gezien als een

gesloten en ontoegankelijke ruimte die kost wat kost moet verdedigd worden, dan roept het heel wat mogelijkheden op voor opvang, gastvrijheid en inclusie. De schepping zelf is ons gemeenschappelijke huis, waarin de leden van ene mensenfamilie, samenleven met alle andere schepselen. Gesterkt door de Geest, doen wij ons best om van de Kerk een gastvrij huis te maken, een sacrament van ontmoeting en heil, een school van gemeenschap voor alle kinderen van God. Bovendien is de Kerk het Volk van God, samen op weg met Christus, waarbinnen ieder geroepen is om een pelgrim van hoop te zijn. De traditionele praktijk van bedevaarten maakt dit zichtbaar. Volksvroomheid is een van de plaatsen waar een synodaal-missionaire Kerk gestalte krijgt.

116. De lokale Kerk, begrepen als bisdom of epararchie, is de fundamentele context waar de gemeenschap van de gedoopten in Christus zich ten volle manifesteert. In de lokale Kerk komt de gemeenschap samen in de eucharistieviering, voorgegaan door de bisschop. Elke lokale Kerk heeft haar eigen organisatie, maar is tegelijk verbonden met de andere lokale Kerken.

117. De geschiedenis laat zien dat de parochie een van de belangrijkste uitingen is van de lokale Kerk. De parochiegemeenschap, die samenkomt in de eucharistieviering, is een bevoorrechte plek van relaties, gastvrijheid, onderscheiding en zending. De veranderingen in de manier waarop mensen zich verhouden tot een territorium vragen om een nieuw verstaan van de parochie. Wat de parochie kenmerkt, is dat ze een gemeenschap aanbiedt waar je de anderen niet kiest. Mensen van verschillende generaties, beroepen, geografische herkomst, sociale klassen en levensomstandigheden komen er samen. Om te beantwoorden aan de nieuwe eisen van de zending is de parochie geroepen om zich open te stellen voor onuitgegeven vormen van pastoraal handelen die rekening houden met de mobiliteit van mensen en met het 'existentiële territorium' waarin hun leven zich afspeelt. Door in het bijzonder de christelijke initiatie te bevorderen, en door begeleiding en vorming aan te bieden, kan de parochie mensen ondersteunen in de verschillende fasen van hun leven en bij de vervulling van hun zending in de wereld. Zo zal duidelijk worden dat de parochie niet op zichzelf gericht is, maar op de zending. Ze is geroepen om mensen te ondersteunen die op verschillende manieren hun geloof beleven en ervan getuigen in hun beroep en in hun sociale, culturele en politieke activiteiten. In veel delen van de wereld zijn kleine christelijke gemeenschappen of kerkelijke basisgemeenschappen de voedingsbodem voor intense relaties van nabijheid en wederkerigheid. Ze bieden zo de gelegenheid om synodaliteit concreet te beleven.

118. We erkennen de capaciteit van instituten van godgewijd leven, sociëteiten van apostolisch leven, evenals verenigingen, bewegingen en nieuwe gemeenschappen om zich lokaal te verankeren en tegelijkertijd verbindingen te maken tussen verschillende plaatsen en contexten, ook op nationaal of internationaal niveau. Zij zijn het vaak, samen met vele individuen en informele groepen, die het Evangelie op de meest uiteenlopende plaatsen brengen. Ze doen dat in ziekenhuizen, gevangenissen, bejaardentehuizen en opvangcentra voor migranten, minderjarigen, gemarginaliseerden en slachtoffers van geweld. Ze zijn aanwezig in onderwijs- en vormingsinstellingen, scholen en universiteiten, waar jongeren en gezinnen elkaar ontmoeten. Ze dragen bij aan de wereld van cultuur, politiek en integrale menselijke ontwikkeling waar nieuwe vormen van samenleven worden bedacht en opgebouwd. Met dankbaarheid kijken we ook naar de kloosters, oases van samenkomst en onderscheiding, die als profetische tekenen van het transcendente de hele Kerk inspireren en haar de weg wijzen. De diocesane of eparchiale bisschop heeft de bijzondere verantwoordelijkheid om deze

veelheid te inspireren en de banden van eenheid te versterken. Instituten en groeperingen zijn geroepen om in synergie met de lokale Kerk te handelen en zo bij te dragen aan de synodale dynamiek.

119. Het versterken van de tussenliggende niveaus tussen de lokale Kerk en de universele Kerk - zoals kerkprovincies en groeperingen van Kerken op nationaal of continentaal niveau - kan de Kerk helpen om betekenisvoller aanwezig zijn in de wereld van vandaag. De toegenomen mobiliteit en de huidige onderlinge verbondenheid zorgen ervoor dat de grenzen tussen de Kerken vervagen. Dit vraagt dikwijls om een denken en handelen binnen een *groot sociaal-cultureel gebied*. Zonder enige vorm van *vals particularisme* moet het christelijke leven aansluiten bij het karakter en de eigenheid van iedere cultuur (AG 22).

Uitwisseling van gaven

120. Het samen op weg gaan in verschillende plaatsen als leerlingen van Jezus, in de diversiteit van charisma's en dienstitaken, en in de uitwisseling van gaven tussen de Kerken, is een krachtig teken van de aanwezigheid van Gods liefde en barmhartigheid in Christus, die in de Heilige Geest, de mensheid begeleidt, leidt en steunt op weg naar het Koninkrijk. De uitwisseling van gaven doordringt alle aspecten van het kerkelijke leven. De Kerk, gegrondvest in Christus als het Volk van God uit alle volkeren van de aarde, uit zich dynamisch in de gemeenschap van de lokale Kerken, hun groeperingen, en de Kerken *sui iuris* binnen de ene en katholieke Kerk die haar zending waarmaakt door *de mogelijkheden, rijkdommen en gebruiken van de volkeren te omarmen en te stimuleren. Al het goede dat daarin te vinden is, neemt zij op, zuivert, versterkt en verheft zij* (cf. LG 13). De aansporing van de apostel Petrus - *Laat ieder van u de gave die hij van God gekregen heeft, gebruiken om de anderen te helpen, zoals het goede beheerders van Gods veelsoortige gaven betaamt* (1 Pe 4,10) - is zeker van toepassing op elke lokale Kerk. De relatie tussen de Kerken van de Latijnse traditie en de Oosterse Katholieke Kerken is een paradigmatisch en inspirerend voorbeeld van zo'n uitwisseling van gaven. Deze relatie dient in de huidige tijd, gezien de veranderende en drukkende historische omstandigheden, met zorg beleefd en herzien te worden. Groeiend overleg binnen grote supranationale en interculturele geografische gebieden zoals het Amazonegebied, het Congobekken en het Middellandse Zeegebied, vormt een belangrijke horizon van hoop en vernieuwing. Door de uitwisseling van gaven, het streven naar het algemene welzijn en een gecoördineerde inzet voor sociale vraagstukken van mondiaal belang, ontstaat er een hoopvol perspectief.

121. Zowel lokaal als in haar katholieke eenheid vormt de Kerk een netwerk van relaties dat steeds sterker stem geeft aan de profetie van een cultuur van ontmoeting, sociale gerechtigheid, inclusie van gemarginaliseerde groepen, broederschap tussen volkeren en zorg voor de aarde, ons gemeenschappelijk huis. Het concreet maken van deze profetie vraagt dat elke Kerk haar middelen solidair deelt, zonder paternalisme en bevoogding, met respect voor diversiteit en een gezonde wederkerigheid bevordert. Waar nodig, zetten de Kerken zich in om pijnlijke herinneringen te helen en wegen van verzoening te bewandelen. De uitwisseling van gaven en het delen van middelen tussen lokale Kerken in verschillende regio's bevordert de eenheid van de Kerk en scheidt banden tussen de betrokken christelijke gemeenschappen. Het is nodig na te gaan aan welke voorwaarden voldaan moet worden opdat priesters die Kerken met een tekort aan gewijde bedienaren ondersteunen, geen louter functionele remedie zijn maar

een bron van groei voor de zendende en de ontvangende Kerk. Evenzo dienen we ervoor te zorgen dat economische hulp niet ontaardt in afhankelijkheid. Dergelijke hulp moet evangelische solidariteit bevorderen en op een transparante en betrouwbare manier worden beheerd.

122. Uitwisseling van gaven is ook van cruciaal belang op de weg naar de volledige en zichtbare eenheid tussen alle Kerken en christelijke gemeenschappen. Het is een krachtig teken van die eenheid, in het geloof en in de liefde van Christus, die de geloofwaardigheid en de impact van de christelijke zending vergroot (cf. Joh 17,21). De heilige Johannes Paulus II paste deze uitdrukking toe op de oecumenische dialoog: *De dialoog beperkt zich niet tot een uitwisseling van ideeën. Op een of andere manier is hij altijd een 'uitwisseling van gaven'* (UUS 28). De verschillende christelijke tradities hebben gezocht om het ene Evangelie te belichamen in de verscheidenheid van culturele contexten, historische omstandigheden en sociale uitdagingen. Luisterend naar Gods Woord en naar de stem van de Heilige Geest, hebben zij door de eeuwen heen overvloedige vruchten voortgebracht van heiligheid, naastenliefde, spiritualiteit, theologie en solidariteit op sociaal en cultureel vlak. De tijd is gekomen om deze kostbare rijkdommen te koesteren met edelmoedigheid, met oprechtheid, zonder vooroordelen, met dankbaarheid aan de Heer en met wederzijdse openheid. De tijd is gekomen om ze aan elkaar te schenken, zonder ervan uit te gaan dat ze onze exclusieve eigendom zijn. Ook het voorbeeld van de heiligen en geloofsgetuigen van andere Kerken en christelijke gemeenschappen is een gave die we kunnen ontvangen door hun gedachtenis, meer bepaald die van de martelaren, op te nemen in onze liturgische kalender.

123. Paus Franciscus en de grootimam van Al-Azhar, Ahmed Al-Tayyeb, hebben in het *Document over Menselijke Broederschap voor Wereldvrede en Samenleven*, ondertekend op 4 februari 2019 in Abu Dhabi, de wil uitgesproken om *een cultuur van dialoog als weg, wederzijdse samenwerking als leidraad, en wederzijds begrip als methode en norm, te omarmen*. Dit is niet slechts een vrome wens of een facultatief aspect van het onderweg zijn van het Volk van God in de huidige geschiedenis. Een synodale Kerk verbindt zich ertoe om waar ze ook leeft deze weg te bewandelen samen met de gelovigen van andere religies en mensen met andere overtuigingen. Zij deel tgratuit de vreugde van het Evangelie en ontvangt dankbaar hun respectievelijke gaven, om als zusters en broeders, in een geest van wederzijdse contacten en hulp (cf. GS 40), samen te bouwen aan gerechtigheid, solidariteit, vrede en interreligieuze dialoog. In sommige regio's ontmoeten mensen elkaar in kleine buurtgemeenschappen, ongeacht hun geloofsovertuiging. Deze gemeenschappen vormen een gunstige omgeving voor een drievoudige dialoog over leven, handelen en bidden.

Banden voor eenheid: bisschoppenconferenties en kerkelijke assemblees

124. De horizon van gemeenschap in het delen van gaven vormt een inspirerend criterium voor de relaties tussen de Kerken. Dit principe verenigt de aandacht voor de banden die de eenheid van de hele Kerk vormen met de erkenning en waardering voor de eigenheid van de context waarin elke lokale Kerk leeft, met haar geschiedenis en traditie. Een synodale stijl geeft lokale Kerken de mogelijkheid om op eigen ritme verder te gaan. Ritmeverschillen kunnen gewaardeerd worden als uitdrukking van een legitieme diversiteit en bieden kansen tot uitwisseling van gaven en wederzijdse verrijking. Deze gemeenschappelijke horizon nodigt ons uit om concrete structuren en praktijken te onderscheiden, aan te wijzen en te bevorderen, om zo een synodaal-missionaire Kerk te zijn.

125. Bisschoppenconferenties tonen en realiseren de collegialiteit van de bisschoppen om de *communio* tussen de Kerken te versterken en effectiever op pastorale noden in te spelen. Ze vormen een essentieel instrument om banden te smeden, ervaringen en goede praktijken tussen Kerken uit te wisselen, en het christelijke leven en de geloofspraktijk aan te passen aan diverse culturen. Ze spelen ook een belangrijke rol in de ontwikkeling van synodaliteit, met de betrokkenheid van het hele Volk van God. Op basis van wat naar voren is gekomen tijdens het synodale proces, wordt het volgende voorgesteld:

- a) het verzamelen van de vruchten van de reflectie over het theologische en juridische statuut van de bisschoppenconferenties;
- b) het preciseren van de reikwijdte van de doctrinaire en disciplinaire bevoegdheid van de bisschoppenconferenties. Zonder afbreuk te doen aan het gezag van de bisschop in de aan hem toevertrouwde Kerk, noch aan de eenheid en katholiciteit van de Kerk, kan de collegiale uitoefening van deze bevoegdheid helpen om de authentieke leer van het ene geloof te verkondigen op een passende en geïnculturerde wijze, die in diverse contexten zoekt naar passende liturgische, catechetische, disciplinaire, pastorale, theologische en spirituele uitdrukkingvormen (cf. AG 22);
- c) het evalueren van de ervaringen van het reëel functioneren van de bisschoppenconferenties, van de relaties tussen de episcopaten onderling en met de Heilige Stoel, om zo concrete hervormingen te bepalen die uitgevoerd moeten kunnen worden. Voor deze evaluatie kunnen de bezoeken *ad limina apostolorum* een goede gelegenheid bieden;
- d) ervoor zorgen dat alle bisdommen deel uitmaken van een kerkprovincie en van een bisschoppenconferentie (cf. CD 40);
- e) het verduidelijken van de kerkelijke gebondenheid van de beslissingen van een bisschoppenconferentie voor ieders eigen bisdom en voor elke bisschop die deelnam aan het beslissingsproces.

126. De zeven continentale kerkelijke assemblees, die begin 2023 plaatsvonden, waren een belangrijke nieuwigheid in het synodale proces. Ze zijn een waardevolle erfenis, een effectief instrument om de leer van het concilie over de waarde van *elk groot sociaal-cultureel gebied* in praktijk te brengen, in het streven naar *een diepgaandere ordening van het hele domein van het christelijke leven* (AG 22). Voor de verdere ontwikkeling van een synodale Kerk is het noodzakelijk om het theologisch en canoniek statuut van deze assemblees en van de continentale groeperingen van bisschoppenconferenties te verduidelijken, zodat hun potentieel ten volle benut kan worden. Het is vooral de taak van de voorzitters van de continentale groeperingen van bisschoppenconferenties om de voortzetting van deze ervaring aan te moedigen en te ondersteunen.

127. In de kerkelijke assemblees (regionaal, nationaal, continentaal) nemen de leden die de diversiteit van het volk van God (met inbegrip van de bisschoppen) uitdrukken en vertegenwoordigen, deel aan de onderscheiding. Dit proces stelt de bisschoppen in staat om collegiaal de beslissingen te nemen die zij op basis van hun ambt moeten nemen. Deze ervaring van synodaliteit laat zien hoe de betrokkenheid van *allen* (het heilige Volk van God) en het ambt van *enkelen* (het college van bisschoppen) concreet vorm krijgt in het besluitvormingsproces betreffende de zending van de Kerk. Er wordt voorgesteld om in dit onderscheidingsproces in vormen die aangepast zijn aan de diversiteit van de contexten, ruimte

te bieden voor het luisteren naar en dialogeren met andere christenen, vertegenwoordigers van andere religies, overheidsinstellingen, organisaties van de burgermaatschappij en de samenleving als geheel.

128. Vanwege specifieke sociale en politieke situaties kunnen sommige bisschoppenconferenties moeilijk deelnemen aan continentale assemblees of supranationale kerkelijke instanties. De Heilige Stoel is bereid deze conferenties te helpen door dialoog en wederzijds vertrouwen met de staten te bevorderen, zodat ze met andere bisschoppenconferenties in contact kunnen komen met het oog op het uitwisselen van gaven.

129. Om een *heilzame 'decentralisatie'* (EG 16) en een effectieve geloofsinculturatie mogelijk te maken, is het niet alleen nodig om de rol van de bisschoppenconferenties te erkennen, maar ook om de instelling van particuliere concilies, zowel provinciale als plenaire, te herwaarderen. Deze concilies, waarvan de periodieke viering gedurende een groot deel van de kerkgeschiedenis verplicht was en die momenteel nog steeds voorzien zijn in het canonieke recht van de Latijnse Kerk (cf. CIC can. 439-446), zouden regelmatig bijeengeroepen moeten worden. De procedure voor de erkenning van de conclusies van de particuliere concilies door de Heilige Stoel (*recognitio*) moet worden hervormd om de tijdige publicatie ervan aan te moedigen, door precieze termijnen vast te stellen. In het geval van puur pastorale of disciplinaire kwesties (die geen directe betrekking hebben op geloofs-, morele of sacramentele discipline), kan een rechtsvermoeden vermoeden worden ingevoerd, dat gelijkwaardig is aan stilzwijgende toestemming.

Het dienst van de bisschop van Rome

130. Ook de manieren waarop de bisschop van Rome zijn ambt uitoefent, zijn dankzij het synodale proces heroverwogen in het licht van de synodaliteit. Synodaliteit verbindt op symfonische wijze de gemeenschapsdimensie ('*allen*'), de collegiale dimensie ('*sommigen*') en de persoonlijke dimensie ('*één*') van de lokale Kerken en van de hele Kerk. In dit perspectief is het Petrusambt van de paus inherent aan de synodale dynamiek net als de gemeenschapsdimensie, die het hele Volk van God omvat, en de collegiale dimensie van het bisschopsambt (cf. ITC, nr. 64).

131. We kunnen daarom de reikwijdte begrijpen van de conciliaire verklaring *dat er in de kerkelijke gemeenschap op wettige wijze particuliere kerken bestaan, die over eigen tradities beschikken, terwijl het primaatschap van de Stoel van Petrus, die het voorzitterschap over heel de liefdesgemeenschap waarneemt, de rechtmatige verscheidenheden beschermt en er ook over waakt dat het particuliere de eenheid niet schaadt, maar veeleer dient, intact blijft* (LG 13). De bisschop van Rome, beginsel en fundament van de eenheid van de Kerk (cf. LG 23), waarborgt de synodaliteit. Het is aan hem om de Kerk bijeen te roepen in synode, deze voor te zitten en de resultaten ervan te bekrachtigen. Als opvolger van Petrus heeft hij een unieke rol, in het bewaren van het depositum van geloof en zeden en in het verzekeren van de vruchtbaarheid van de synodale processen voor de eenheid en de getuigenis. Samen met de bisschop van Rome speelt het bisschoppencollege een onvervangbare rol bij het weiden van de hele Kerk (cf. LG 22-23) en bij het bevorderen van synodaliteit in alle lokale Kerken.

132. Als hoeder van de eenheid in verscheidenheid, ziet de bisschop van Rome toe op de bescherming van de identiteit van de Oosterse Katholieke Kerken, met respect voor hun eeuwenoude theologische, canonieke, liturgische, spirituele en pastorale tradities. Deze Kerken

beschikken over eigen synodale structuren voor besluitvorming: de bisschoppensynode van de patriarchale en voornaamste aartsbisschoppelijke Kerken (cf. CCEO c. 102. ev., 152), het provinciale concilie (cf. CCEO can. 137), de raad van hiërarchen (cf. CCEO cc. 155, § 1, 164 ev.), en de assemblees van hiërarchen van verschillende Kerken *sui iuris* (cf. CCEO can. 322). Als Kerken *sui iuris* die in volledige gemeenschap zijn met de bisschop van Rome, behouden zij hun oosterse identiteit en autonomie. In het kader van de synodaliteit is het wenselijk om de geschiedenis samen te herzien, de wonden van het verleden te helen en de manieren tot beleving van *communio* te verdiepen. Dit vereist ook een aanpassing van de relaties tussen de Oosterse Katholieke Kerken en de Romeinse Curie. De relaties tussen de Latijnse Kerk en de Oosterse Katholieke Kerken zijn gekenmerkt door een uitwisseling van gaven, samenwerking en wederzijdse verrijking.

133. Om deze relaties te versterken, stelt de synodale assemblee voor een raad van patriarchen, grootaartsbisschoppen en metropoliëten van de Oosterse Katholieke Kerken op te richten, onder voorzitterschap van de paus. Deze raad dient als uitdrukking van synodaliteit en als instrument om de *communio* en het delen van het liturgische, theologische, canonieke en spirituele erfgoed te bevorderen. De uittocht van veel oosterse gelovigen naar regio's met een Latijnse ritus dreigt hun identiteit te ondermijnen. Om hierop in te spelen, dienen instrumenten en normen te worden ontwikkeld die de samenwerking tussen de Latijnse Kerk en de Oosterse Katholieke Kerken versterken. De synodale assemblee beveelt een oprechte dialoog en broederlijke samenwerking aan tussen bisschoppen van de Latijnse en oosterse ritus, met als doel betere pastorale zorg te bieden aan oosterse gelovigen die niet beschikken over priesters van hun eigen ritus, en om, met inachtneming van de juiste autonomie, de betrokkenheid van oosterse bisschoppen in de bisschoppenconferenties te garanderen. Ten slotte stelt de assemblee de paus voor om een bijzondere synode bijeen te roepen met als doel de consolidatie en heropleving van de Oosters-katholieke Kerken te bevorderen.

134. De reflectie op de uitoefening van het Petrusambt in synodale context dient plaats te vinden vanuit het perspectief van de *'heilzame decentralisatie'* (EG 16), waartoe paus Franciscus de aanzet heeft gegeven en waar veel bisschoppenconferenties om gevraagd hebben. Zoals de apostolische constitutie *Praedicate Evangelium* het formuleert, houdt dit in dat *het aan de bevoegdheid van de herders [is overgelaten] om in de uitoefening van 'hun eigen taak als leraren' en als herders, te beslissen over kwesties die zij goed kennen en die de eenheid van leer, discipline en communio van de Kerk niet aantasten. Zij dienen daarbij steeds te handelen vanuit die medeverantwoordelijkheid die vrucht en uitdrukking is van dat specifieke 'mysterium communionis' dat de Kerk is* (PE II, 2). Om in deze richting verder te gaan, zou door middel van theologisch en canoniek onderzoek kunnen worden vastgesteld welke aangelegenheden voorbehouden dienen te blijven aan de paus (*reservatio papalis*) en welke aan de bisschoppen kunnen worden bezorgd in hun Kerken of groeperingen van Kerken, en dit in de lijn van het recente *Motu Proprio Competentias quasdam decernere* (15 februari 2022). Dit document kent immers *bepaalde bevoegdheden toe, met betrekking tot bepalingen in de Codex die erop gericht zijn de eenheid van discipline in de gehele Kerk te garanderen, aan de uitvoerende macht van de lokale kerken en kerkelijke instellingen op basis van de kerkelijke dynamiek van de communio* (Inleiding). Canonieke wetgeving dient op synodale wijze tot stand komen door wie er opdracht en autoriteit voor heeft in de Kerk als vrucht van een kerkelijke onderscheiding.

135. De apostolische constitutie *Praedicate Evangelium* heeft de dienst van de Romeinse Curie vormgegeven in synodale en missionaire zin, en benadrukt daarbij dat zij *zich niet tussen*

de paus en de bisschoppen plaatst, maar zich ten dienste stelt van beiden op een wijze die past bij de aard van ieder van hen (PE I.8). De implementatie ervan moet leiden tot een grotere samenwerking tussen de dicasteries en het luisteren naar de lokale Kerken bevorderen. Voordat belangrijke normatieve documenten worden gepubliceerd, worden de dicasteries aangespoord overleg te plegen met de bisschoppenconferenties en de overeenkomstige organen van de Oosterse Katholieke Kerken. Vanuit het eerder geschetste perspectief van transparantie en verantwoording zouden eventueel vormen van periodieke evaluatie van het werk van de Curie kunnen worden voorzien. Een dergelijke evaluatie, vanuit een synodaal-missionair perspectief, zou ook de pauselijke vertegenwoordigers kunnen betreffen. De ad-liminabezoeken vormen het hoogtepunt in de relaties tussen de herders van de lokale Kerken en de bisschop van Rome en zijn naaste medewerkers in de Romeinse Curie. Veel bisschoppen wensen dat de vorm waarin deze bezoeken plaatsvinden, wordt herzien, zodat ze in toenemende mate gelegenheid bieden tot een open uitwisseling en een wederzijds elkaar beluisteren. Het is belangrijk voor het welzijn van de Kerk de wederzijdse kennis en de banden van *communio* tussen de leden van het kardinalencollege te bevorderen, rekening houdend met hun diverse afkomst en cultuur. Synodaliteit dient hun medewerking aan het Petrusambt en hun collegiale onderscheiding in de gewone en buitengewone consistories te inspireren.

136. De bisschoppensynode is bij uitstek een plaats waar synodaliteit en collegialiteit op het niveau van de hele Kerk in praktijk worden gebracht. De apostolische constitutie *Episcopalis Communio* heeft de synode getransformeerd van een eenmalige gebeurtenis naar een kerkelijk proces. Ingesteld door de heilige Paulus VI als een assemblee van bisschoppen, bijeengeroepen om door middel van advies deel te nemen aan de zorg van de paus voor de hele Kerk, is de synode nu, in de vorm van een gefaseerd proces, de uitdrukking en het instrument van de constitutieve relatie tussen het gehele Volk van God, het college van bisschoppen en de paus. Het gehele heilige Volk van God, de bisschoppen aan wie de afzonderlijke delen ervan zijn toevertrouwd, en de bisschop van Rome nemen immers volwaardig deel aan het synodale proces, ieder vanuit zijn eigen opdracht. Deze participatie komt tot uiting in de synodale assemblee rond de paus, die in haar samenstelling de katholiciteit van de Kerk weerspiegelt. Zoals paus Franciscus heeft uitgelegd, is de samenstelling van deze 16e Gewone Algemene Vergadering *"meer dan een toevallig feit. Zij drukt een manier van uitoefening van het bisschopsambt uit die in overeenstemming is met de levende traditie van de kerken en met de leer van het Tweede Vaticaanse Concilie (Toespraak tot de Eerste Algemene Congregatie van de Tweede Sessie van de 16e Gewone Algemene Vergadering van de Bisschoppensynode, 2 oktober 2024).* De bisschoppensynode heeft, met behoud van haar bisschoppelijke karakter, in de participatie van andere leden van het volk van God, *de vorm gezien die de uitoefening van het bisschoppelijke gezag geroepen is aan te nemen in een Kerk die zich bewust is van haar constitutieve relationele en daardoor synodale karakter (ibid.)* in dienst van de zending. Om de identiteit van de bisschoppensynode te verdiepen, is het essentieel dat in het synodale proces en in de synodale assemblee de samenhang tussen de betrokkenheid van *allen* (het heilige Volk van God), het ambt van *sommigen* (het bisschoppencollege) en het voorzitterschap van *één* (de opvolger van Petrus) concreet zichtbaar wordt en gestalte krijgt.

137. Een van meest significante vruchten van de Synode 2021-2024 is de krachtige oecumenische impuls die ervan uitgaat. De noodzaak om *een vorm van uitoefening van het primaatschap te vinden die openstaat voor een nieuwe situatie (UUS 95)* is een fundamentele uitdaging, zowel voor een synodaal-missionaire Kerk als voor de eenheid van de christenen.

De synode verwelkomt met vreugde de recente publicatie van het Dicasterie voor de Bevordering van de Eenheid van de Christenen, *De Bisschop van Rome. Primaatschap en synodaliteit in de oecumenische dialogen en in de antwoorden op de encycliek 'Ut unum sint'*. Deze publicatie biedt aanknopingspunten voor verdere verdieping. Het document laat zien dat de bevordering van de eenheid van de christenen een essentieel aspect is van het ambt van de bisschop van Rome, en dat de oecumenische weg heeft bijgedragen aan een dieper begrip van dit ambt. De concrete voorstellen die het bevat, zoals een herlezing of een officiële commentaar op de dogmatische definities van het Eerste Vaticaans Concilie over het primaatschap, een helderder onderscheid tussen de verschillende verantwoordelijkheden van de paus, de bevordering van synodaliteit en het zoeken naar een model van eenheid gebaseerd op een ecclesiologie van *communio*, bieden veelbelovende perspectieven voor de oecumenische weg. De synodale assemblee spreekt de wens uit dat dit document als basis zal dienen voor verdere reflectie met andere christenen - *uiteraard samen* - over de uitoefening van de dienst van eenheid van de bisschop van Rome als *een liefdesdienst die door alle betrokkenen wordt erkend* (UUS 95).

138. De aanwezigheid van broederlijke afgevaardigden van andere Kerken en christelijke gemeenschappen verrijkt de synodale assemblee. Dit nodigt ons uit om meer aandacht te schenken aan de synodale praktijken van onze oecumenische partners, zowel in het Oosten als in het Westen. De oecumenische dialoog is essentieel om de synodaliteit en eenheid van de Kerk beter te begrijpen. Deze dialoog spoort ons aan om na te denken over oecumenische synodale praktijken: vormen van raadpleging en onderscheiding over gemeenschappelijke en urgente kwesties zoals de viering van een oecumenische synode over evangelisatie. De dialoog nodigt ons ook uit om wederzijds verantwoording af te leggen over wie we zijn, wat we doen en leren. Deze mogelijkheid steunt op onze eenheid in de ene doop, waaruit de identiteit van het Volk van God en de dynamiek van *communio*, participatie en zending voortkomen.

139. In het jubeljaar 2025 valt ook de herdenking van het eerste oecumenische concilie, waar de geloofsbelijdenis die alle christenen verenigt, synodaal werd geformuleerd. De voorbereiding en gezamenlijke herdenking van de 1700ste verjaardag van het Concilie van Nicea moeten een gelegenheid zijn om het christologisch geloof samen te verdiepen en te belijden, en om vormen van synodaliteit tussen christenen van alle tradities in praktijk te brengen. Dit vormt ook de gelegenheid om moedige initiatieven te ontplooien om tot een gemeenschappelijke paasdatum. Zo kunnen christenen de verrijzenis van de Heer op dezelfde dag vieren, zoals dat in 2025 providentieel het geval zal zijn. Op die manier krijgt de verkondiging van Hem die het leven en de redding van de hele wereld is, een grotere missionaire kracht.

Deel V – Zo zend Ik jullie uit

Een volk vormen van missionaire leerlingen

Nog eens zei Jezus: 'Vrede zij met jullie! Zoals de Vader Mij heeft uitgezonden, zo zend Ik jullie uit.' Na deze woorden blies Hij over hen heen en zei: 'Ontvang de heilige Geest' (Joh 20,21-22).

140. Op Paasavond schenkt Christus zijn leerlingen de messiaanse gave van zijn vrede en maakt Hij hen deelgenoot van zijn zending. Zijn vrede is de volheid van het zijn, harmonie met God, met onze broeders en zusters, en met de schepping. Zijn zending betreft het verkondigen van Gods Koninkrijk, door aan allen, zonder uitzondering, de barmhartigheid en liefde van de Vader aan te bieden. Het delicate gebaar dat de woorden van de Verrezenen begeleidt, herinnert aan wat God in den beginne deed. Nu, in de Bovenzaal, vangt met de adem van de Geest de nieuwe schepping aan: een volk van missionaire leerlingen wordt geboren.

141. Het heilige Volk van God heeft een passende vorming nodig om te getuigen van de vreugde van het Evangelie en om te groeien in de praktijk van de synodaliteit. Deze vorming heeft allereerst tot doel de vrijheid van de kinderen Gods in navolging van Jezus Christus te bevorderen. Hij wordt aanschouwd in gebed en herkend in de armen. Synodaliteit vereist namelijk een diep besef van roeping en zending. Dit besef is de bron van een vernieuwde stijl in de kerkelijke relaties, nieuwe dynamieken van participatie en kerkelijke onderscheiding, en een cultuur van evaluatie. Deze vernieuwingen zijn onmogelijk zonder doelgerichte vormingsprocessen. Vorming in de synodale stijl van de Kerk bevordert het bewustzijn dat de gaven die bij de doop werden ontvangen, talenten zijn die vrucht moeten dragen voor het welzijn van allen: ze mogen niet verborgen blijven of onbenut gelaten worden.

142. De vorming van missionaire leerlingen begint met en is geworteld in de christelijke initiatie. In ieders levensgeschiedenis zijn er ontmoetingen met veel mensen, groepen of kleine gemeenschappen die hebben bijgedragen in de groei van onze relatie met de Heer en met de kerkgemeenschap: ouders en familieleden, peetouders, catechisten en opvoeders, voorgangers in de liturgie en medewerkers in de caritas, diakens, priesters en de bisschop zelf. Na afloop van de initiatie verzwakt soms de band met de gemeenschap en raakt de vorming verwaarloosd. Missionaire leerling zijn van de Heer is echter geen doelstelling die men eens voor altijd behaalt. Het vraagt om voortdurende bekering en groei in liefde *totdat wij allen samen door ons geloof en door onze kennis van de Zoon van God een eenheid vormen, de eenheid van de volmaakte mens, van de tot volle wasdom gekomen volheid van Christus* (Ef 4,13). Het vraagt om openheid voor de gaven van de Geest met het oog op een levendig en vreugdevol geloofsgetuigenis. Daarom is het belangrijk om te herontdekken hoe de zondageucharistie christenen vormt: *De volheid van onze vorming, is onze gelijkvormigheid aan Christus [...]. Het gaat niet om een mentaal, abstract proces, maar om Hem te worden* (DD 41). Voor veel gelovigen is de zondageucharistie hun enige contact met de Kerk. Een goede viering, met bijzondere aandacht voor de homilie en *de actieve deelname* (SC 14) van allen, is dan ook cruciaal voor de synodaliteit. In de Mis ervaren we synodaliteit als een genadegave van boven, eerder dan als resultaat van onze eigen inspanningen. Onder het voorzitterschap van *één* en dankzij het ambt van *sommigen*, kunnen *allen* deelnemen aan de dubbele tafel van het Woord

en het Brood. De gave van gemeenschap, zending en participatie - de drie pijlers van synodaliteit - wordt in elke eucharistie geschonken en vernieuwd.

143. Een van de meest gehoorde wensen in alle fasen van het synodale proces, is de vraag naar een integrale, permanente en gemeenschappelijke vorming. Deze vorming beoogt niet enkel het verwerven van theoretische kennis, maar ook het ontwikkelen van vaardigheden tot openheid en ontmoeting, delen en samenwerking, gemeenschappelijke reflectie en onderscheiding, en theologische duiding van concrete ervaringen. Daarom dient de vorming alle dimensies van de persoon aan te spreken (intellectueel, affectief, relationeel en spiritueel) en stil te staan bij concrete ervaringen die op passende wijze worden begeleid. Eveneens werd de noodzaak benadrukt van een vorming waaraan mannen en vrouwen, leken, godgewijden, gewijde bedienaars en kandidaten voor het gewijde ambt samen deelnemen. Dit bevordert de wederzijdse kennis en waardering, en versterkt het vermogen tot samenwerking. Hiervoor zijn geschikte en bekwame vormingsbegeleiders nodig die in staat zijn om met hun leven te bevestigen wat ze met woorden overbrengen. Alleen zo zal vorming echt vruchtbaar en transformerend zijn. Ten slotte mag de bijdrage van de pedagogische wetenschappen niet over het hoofd worden gezien bij het ontwerpen van doelgerichte vormingstrajecten die aandacht hebben voor leerprocessen bij volwassenen en voor de begeleiding van individuen en gemeenschappen. Het is daarom van belang te investeren in de vorming van vormingsbegeleiders.

144. De Kerk beschikt al over vele plaatsen en middelen voor de vorming van missionaire leerlingen: gezinnen, kleine gemeenschappen, parochies, kerkelijke verenigingen, seminaries, religieuze gemeenschappen en academische instellingen. Daarnaast zijn er ook plaatsen van dienst en zorg bij marginalen, missionaire initiatieven en vrijwilligerswerk. In al deze omgevingen vormt de gemeenschap leerlingen van Jezus en begeleidt hen in het geven van getuigenis. Vaak ontmoeten mensen van verschillende generaties elkaar in deze context. Ook de volksvroomheid is een kostbare schat van de Kerk, die het hele pelgrimerende Volk van God onderwijst. In de Kerk is niemand slechts ontvanger van vorming. Iedereen neemt actief deel en heeft iets te bieden aan anderen.

145. Onder de vormingspraktijken die een nieuwe impuls kunnen krijgen vanuit de synodaliteit, verdient catechese bijzondere aandacht. Naast de trajecten van christelijke initiatie moet catechese steeds meer 'naar buiten gericht' zijn. Gemeenschappen van missionaire leerlingen zullen catechese vormgeven in het teken van barmhartigheid en catechese verbinden met de leefwereld van ieder individu, tot in de existentiële periferie, steeds met de *Catechismus van de Katholieke Kerk* als referentiepunt. Zo kan catechese een *laboratorium van dialoog* worden met de mannen en vrouwen van onze tijd (cf. Pauselijke Raad voor de Bevordering van de Nieuwe Evangelisatie, *Directorium voor de catechese*, 54). Catechese kan hun zoektocht naar zin verlichten. In veel Kerken spelen catechisten een cruciale rol in begeleiding en vorming. In andere Kerken moet hun dienst sterker worden gewaardeerd en gesteund door de gemeenschap door een logica van delegatie los te laten die in tegenspraak is met synodaliteit. Gezien de omvang van de migratie is het belangrijk dat catechese de wederzijdse kennis van de kerken van herkomstlanden en gastlanden bevordert.

146. Naast de specifiek pastorale omgevingen is de christelijke gemeenschap ook aanwezig in tal van andere vormingsinstellingen, zoals scholen, beroepsopleidingen, universiteiten, opleidingen voor sociaal en politiek engagement, en de wereld van sport, muziek

en kunst. Hoewel katholieke geïnspireerde vormingsinstellingen aanwezig zijn in een grote diversiteit aan culturele contexten en heel wat onderling verschillende praktijken en tradities kennen, bereiken ze toch vaak mensen die niet in andere kerkelijke omgevingen komen. Geïnspireerd door synodale praktijken kunnen deze instellingen een laboratorium vormen voor vriendschappelijke en participatieve relaties. In deze context, waar leken en gezinnen een belangrijke rol spelen, zijn levende getuigenis, educatieve competenties en organisatie cruciaal. Katholiek geïnspireerde scholen en universiteiten vervullen in het bijzonder een belangrijke rol in de dialoog tussen geloof en cultuur, en in de morele opvoeding tot waardenbeleving. Door een op Christus, icoon van de volheid van leven, gerichte vorming aan te bieden, kunnen zij een alternatief bieden voor de dominante modellen die vaak gebaseerd zijn op individualisme en concurrentie. Daarmee nemen zij ook een profetische rol op zich. In sommige contexten vormen deze instellingen de enige plek waar kinderen en jongeren met de Kerk in aanraking komen. Wanneer deze instellingen openstaan voor interculturele en interreligieuze dialoog, wordt hun educatieve inzet ook gewaardeerd door mensen met andere religieuze tradities, als een bijdrage aan de menselijke ontwikkeling.

147. De gemeenschappelijke synodale vorming van alle gedoopten vormt de horizon waarbinnen we de specifieke vorming die nodig is voor de individuele diensttaken en de verschillende levensvormen, kunnen begrijpen en in praktijk brengen. Om dit te bereiken, is het noodzakelijk dat deze vorming gebeurt als een uitwisseling van gaven tussen verschillende roepingen (gemeenschap), met het oog op een te vervullen diensttaak (zending), en in een stijl van betrokkenheid en vorming tot gedifferentieerde medeverantwoordelijkheid (participatie). Deze eis, die krachtig naar voren is gekomen in het synodale proces, vereist niet zelden een ingrijpende mentaliteitsverandering en een hernieuwde benadering van de vormingsomgevingen en -processen. Dit impliceert vooral de innerlijke bereidheid om zich te laten verrijken door de ontmoeting met broeders en zusters in het geloof, en daarbij vooroordelen en partiële visies te overwinnen. De oecumenische dimensie van de vorming kan niet anders dan deze mentaliteitsverandering bevorderen.

148. Tijdens het synodale proces is krachtig de wens geuit dat de trajecten van onderscheiding en vorming van kandidaten voor het gewijde ambt vormgegeven worden in een synodale stijl. Dit betekent dat deze trajecten moeten voorzien in: een significante aanwezigheid van vrouwen, een inbedding in het dagelijks leven van de gemeenschappen, een vorming in het samenwerken met allen in de Kerk en in de praktijk van kerkelijke onderscheiding. Dit vereist een moedige investering van energie in de opleiding van vormingsbegeleiders. De assemblee vraagt om een herziening van de *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis* die de tijdens de Synode gerijpte verlangens opneemt en vertaalt in concrete richtlijnen voor een vorming tot synodaliteit. De vormingstrajecten dienen in de kandidaten de passie voor de missie *ad gentes* aan te wakkeren. Even noodzakelijk is de vorming van bisschoppen, opdat zij hun zending – het in eenheid samenbrengen van de gaven van de Geest en het synodaal beoefenen van het hun toevertrouwde gezag - steeds beter op zich kunnen nemen. De synodale stijl van de vorming impliceert dat de oecumenische dimensie aanwezig is in alle aspecten van de trajecten naar het gewijde ambt.

149. Bij de vorming van het Volk van God in synodaliteit is het noodzakelijk om ook enkele specifieke domeinen in ogenschouw te nemen, waarop het synodale proces met nadruk de aandacht heeft gevestigd. Het eerste betreft de impact van de digitale omgeving op de

leerprocessen, het concentratievermogen, de perceptie van zichzelf en de wereld, en de vormgeving van interpersoonlijke relaties. De digitale cultuur is een cruciale dimensie van de getuigenis van de Kerk in de hedendaagse cultuur, een groeiend werkveld voor de zending. Daarom is het noodzakelijk ervoor te zorgen dat de christelijke boodschap op een betrouwbare wijze online aanwezig is, en dat de inhoud ervan niet ideologisch wordt vertekend. Hoewel de digitale wereld een groot potentieel heeft om ons leven te verbeteren, kan het ook schade berokkenen en wonden toebrengen, door pestgedrag, desinformatie, seksuele uitbuiting en verslaving. Het is belangrijk dat de onderwijsinstellingen van de Kerk kinderen en volwassenen helpen om kritische vaardigheden te ontwikkelen om veilig op het internet te navigeren.

150. Het is verder van groot belang om in alle kerkelijke milieus een cultuur van bescherming (*safeguarding*) te bevorderen, om deze gemeenschappen tot steeds veiligere plaatsen te maken voor minderjarigen en kwetsbare personen. De Kerk heeft al regelgeving en juridische procedures uitgewerkt om in haar structuren misbruik te voorkomen en snel te kunnen reageren op ongepast gedrag. Dit werk dient voortgezet te worden door specifieke vorming aan te bieden aan iedereen die beroepsmatig met minderjarigen en zwakke volwassenen werkt, zodat zij competent kunnen handelen en de vaak stilzwijgende signalen kunnen herkennen van mensen die een drama beleven en hulp nodig hebben. De opvang en de ondersteuning van de slachtoffers is een delicate en onmisbare taak, die grote menselijkheid vereist en vooruit geholpen wordt door gekwalificeerde personen. We moeten ons allen laten raken door hun lijden en nabijheid betrachten die zich uit in concrete keuzes: steun bieden, helpen en bijdragen met het oog op een betere toekomst voor allen. Het is essentieel dat de Kerk in de hele wereld een cultuur van preventie en *safeguarding* ontwikkelt en bevordert, en gemeenschappen tot steeds veiligere plaatsen maakt voor minderjarigen en kwetsbare personen. Hoewel er stappen zijn gezet om misbruik te voorkomen, is het noodzakelijk deze inspanningen te versterken door specifieke en permanente vorming aan te bieden aan al wie werkt met minderjarigen en kwetsbare volwassenen. De processen van *safeguarding* moeten voortdurend gemonitord en geëvalueerd worden. Slachtoffers en overlevenden moeten met grote fijngevoeligheid worden opgevangen en ondersteund.

151. Ook dienen de thema's van de sociale leer van de Kerk, de inzet voor vrede en gerechtigheid, de zorg voor het gemeenschappelijke huis en de interculturele en interreligieuze dialoog meer bekend te zijn binnen het Volk van God. Zo kan de inzet van de missionaire leerlingen bijdragen aan een meer rechtvaardige en broederlijke wereld. De inzet voor de verdediging van het leven en de mensenrechten, voor de rechtvaardige organisatie van de maatschappij, voor de waardigheid van arbeid, voor een rechtvaardige en solidaire economie, en voor een integrale ecologie, maakt deel uit van de evangeliserende zending die de Kerk geroepen is te beleven en gestalte te geven in de geschiedenis.

Besluit

Een feestmaal voor alle volkeren

Toen ze aan land kwamen zagen ze een vuurtje met vis erop en brood. [...] Jezus zei tegen hen: 'Kom, eet iets.' Geen van de leerlingen durfde Hem te vragen wie Hij was, ze begrepen dat het de Heer was. Jezus nam het brood en gaf hun ervan, en Hij gaf hun ook vis (Joh 21,9.12.13)

152. Het verhaal van de wonderbare visvangst eindigt met een maaltijd. De Verrezene had de leerlingen gevraagd zijn woord te gehoorzamen, de netten uit te werpen en aan land te trekken, maar Hij is het die de maaltijd bereidt en uitnodigt om te eten. Er is brood en vis voor allen, zoals bij de vermenigvuldiging voor de hongerige menigte. Bovenal ervaren zij de verbazing en de betovering van zijn aanwezigheid, zo helder en stralend dat er geen vragen nodig zijn. Door met de zijnen te eten, nadat ze Hem in de steek hadden gelaten en verloochend, opent de Verrezene opnieuw de ruimte voor gemeenschap met Hem en waarmerkt Hij de leerlingen voor altijd met het teken van een barmhartigheid die openstaat naar de toekomst. Daarom zullen de getuigen van Pasen zichzelf als volgt omschrijven: *wij die samen met Hem gegeten en gedronken hebben nadat Hij uit de doden was opgestaan* (Hnd 10,41).

153. In de maaltijden van de Verrezene vindt het beeld van de profeet Jesaja, dat het werk van de synodale assemblee inspireerde, zijn vervulling: een overvloedige en heerlijke maaltijd, bereid door de Heer op de top van de berg, symbool van gastvrijheid en gemeenschap, bestemd voor alle volkeren (cf. Js. 25,6-8). De tafel die de Heer na Pasen voor de zijnen bereidt, is het teken dat het eschatologische feestmaal al is begonnen. Hoewel dit pas in de hemel voltooiing zal vinden, is de tafel van genade en barmhartigheid reeds gedekt voor allen. De Kerk heeft de zending om deze prachtige boodschap te brengen in een wereld in verandering. Terwijl zij zich in de eucharistie voedt met het Lichaam en Bloed van de Heer, weet zij dat zij de armen, de minsten, de uitgesloten niet mag vergeten, noch zij die de liefde niet kennen en verstoken zijn van hoop, noch zij die niet in God geloven of zich niet herkennen in een gevestigde godsdienst. Zij brengt hen in haar gebed bij de Heer om hen vervolgens tegemoet te gaan, met de creativiteit en de vrijmoedigheid die de Geest schenkt. Zo wordt de synodaliteit van de Kerk sociale profetie, inspireert zij nieuwe wegen, ook voor de politiek en de economie, en werkt zij samen met allen die geloven in broederschap en vrede, in een uitwisseling van gaven met de wereld.

154. Door het synodale proces te beleven, zijn we ons er opnieuw van bewust geworden dat het heil dat we ontvangen en verkondigen, passeert via relaties. Samen beleven we het heil en samen getuigen we ervan. De geschiedenis wordt helaas op tragische wijze getekend door oorlog, machtsstrijd, talloze onrechtvaardigheden en vormen van onderdrukking. We weten echter dat de Geest in het hart van ieder mens het verlangen heeft gelegd naar authentieke relaties en waarachtige verbondenheid. De schepping zelf spreekt van eenheid en delen, van diversiteit en verwevenheid tussen de verschillende levensvormen. Alles komt voort uit harmonie en streeft naar harmonie, zelfs wanneer het lijdt onder de verwoestende razernij van het kwaad. De ultieme betekenis van synodaliteit bestaat hierin dat de Kerk geroepen is om te getuigen van God, Vader, Zoon en Heilige Geest, een Harmonie van liefde die zichzelf

meedeelt en aan de wereld geeft. Door synodaal op weg te gaan, onze roepingen, charisma's en diensttaken met elkaar te verweven, en iedereen tegemoet te gaan om de vreugde van het Evangelie te brengen, kunnen we een heilzame gemeenschap beleven met God, de hele mensheid en de hele schepping. Door mededeelzaamheid ervaren we nu al iets van het feestmaal van het leven dat God alle volkeren aanbiedt.

155. We vertrouwen de resultaten van deze synode toe aan de Maagd Maria, met de schitterende titel *Odigitria, Zij die de weg wijst en ons leidt*. In de Bovenzaal hielp ze de jonge gemeenschap om zich open te stellen voor het nieuwe van Pinksteren. Daarom vragen we dat Maria, Moeder van de Kerk, ons leert een Volk te zijn van missionaire leerlingen die samen op weg gaan: een synodale Kerk.

*Vertaling: Belgische Bisschoppenconferentie
Copyright: SRKK/Libreria Editrice Vaticana*